

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้า เรื่อง “วัฒนธรรมทางเพศของผู้ชายไทยในสังคมเมือง จังหวัดชลบุรี ช่วง พ.ศ. 2501 - 2552” ครั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วสรุปเป็นแนวคิดและทฤษฎีเพื่อประกอบเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมทางเพศของผู้ชายไทยในสังคมเมือง จังหวัดชลบุรี ทั้งนี้ สามารถแบ่งได้เป็น 3 แนวคิดสำคัญ คือ 1) แนวคิดเรื่องเพศในมิติต่าง ๆ 2) แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม และ 3) แนวคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัย กระบวนการกลายเป็นเมือง และสภาพเมืองของจังหวัดชลบุรี ดังจะกล่าวถึงต่อไปดังนี้

แนวคิดเรื่องเพศในมิติต่าง ๆ

1. แนวคิดเรื่องเพศ เกี่ยวกับภาวะอนามัยการเจริญพันธุ์ (Reproductive Health)

มนุษย์เมื่อเจริญเติบโตมาจนถึงช่วงหนึ่ง ร่างกายภายใต้ระบบชีวกลไกจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นวัยรุ่น นับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นของวัยเจริญพันธุ์หรือการเจริญเข้าสู่สู่ภาวะ (Maturity) ที่เชื่อมโยงไปยังความเป็นผู้ใหญ่ซึ่งอาจยึดโยงเข้ากับเงื่อนไขพัฒนาการ 4 ด้าน คือ พัฒนาการทางด้านร่างกาย (Physical Development) พัฒนาการทางด้านอารมณ์ (Emotional Development) พัฒนาการทางด้านสังคม (Social Development) และพัฒนาการทางด้านสติปัญญา (Intellectual Development)

หากพิจารณา การจัดจำแนกช่วงชั้นของวัยรุ่นสามารถใช้หลักเกณฑ์ได้หลากหลายมิติ ในที่นี้จะกล่าวถึงการจัดจำแนกช่วงชั้นของวัยรุ่นดังที่ สุชาติดา จันทรเอน (2535) ได้จำแนกไว้เป็น 3 ช่วง ดังนี้

1.1 วัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) เพศหญิงจะมีอายุระหว่าง 13 – 15 ปี และเพศชายจะมีอายุระหว่าง 15 – 17 ปี โดยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และความคิด กล่าวคือ เด็กชายจะมีพัฒนาการเกี่ยวกับหน้าที่ทางเพศ เช่น สามารถหลั่งน้ำอสุจิได้ มีประสบการณ์เกี่ยวกับความสุขสุดยอดทางเพศ (Orgasm) ส่วนเด็กหญิงมีหน้าอกและสะโพกขยายใหญ่ เริ่มมีประจำเดือน (Menstruation)

1.2 วัยรุ่นตอนกลาง (Middle Adolescence) เพศหญิงจะมีอายุระหว่าง 16 – 18 ปี และเพศชายจะมีอายุระหว่าง 18 – 19 ปี ในช่วงนี้วัยรุ่นมักจะแยกตัวจากครอบครัว รวมกลุ่มกับเพื่อนวัยและเพศเดียวกัน

1.3 วัยรุ่นตอนปลาย (Later Adolescence) เพศหญิงจะมีอายุระหว่าง 19 – 21 ปี และเพศชายจะมีอายุระหว่าง 20 – 21 ปี ซึ่งเป็นช่วงที่จะบ่งบอกความเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ ร่างกาย ทุกส่วนเจริญเติบโตเต็มที่ สามารถแยกประเภทของอารมณ์ได้ชัดเจน ไม่สับสนวุ่นวาย

เป็นที่น่าสังเกตว่า คำว่า “วัยเจริญพันธุ์” มีความหมายคาบเกี่ยวระหว่างวัยรุ่นจนถึง วัยผู้ใหญ่ และอยู่ในช่วงที่ร่างกายสามารถเจริญพันธุ์หรือสืบพันธุ์ต่อไปได้ สำหรับเพศหญิงวัย เจริญพันธุ์ อยู่ในช่วงอายุประมาณ 15 – 49 ปี ส่วนเพศชายนั้น เริ่มต้นตั้งแต่วัยรุ่นเป็นต้นไป อีกทั้งช่วงอายุในวัยเจริญพันธุ์ของเพศชายยาวนานกว่าเพศหญิง ทั้งนี้เนื่องจากเพศชาย สามารถผลิตเซลล์สืบพันธุ์ได้ตลอดชีวิต แต่ถึงกระนั้นก็อาจมีปัจจัยอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องส่งผล กระทบต่อประสิทธิภาพในการสืบพันธุ์ได้ เช่น ภาวะความเครียด สุขภาพอนามัย หรือแม้แต่วัย ที่สูงขึ้น

กล่าวได้ว่า ผู้ที่มีสุขภาพทางเพศ (Sexual Health) หรือคนที่มีสุขภาวะทางเพศ คือ คนที่มีความคิดเชิงบวกต่อเรื่องเพศและสัมพันธภาพทางเพศ สามารถแสดงออกและตัดสินใจด้วย ตนเองโดยอิสระและไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความเคารพต่อวิถีทางเพศของคนอื่นที่แตกต่าง มีชีวิต ทางเพศที่ปลอดภัยโดยมีความสุข ความพึงพอใจ ไม่ถูกบังคับ ไม่ถูกเลือกปฏิบัติ ไม่ถูกกระทำ ความรุนแรง (จิตติมา ภาณุเดชะ, ณัฐยา บุญภักดี และธัญญา ใจดี, 2550, หน้า 10) สุขภาพทาง เพศมักถูกใช้ควบคู่กับคำว่าอนามัยเจริญพันธุ์ (Reproductive Health) ซึ่งหมายถึงภาวะสุขภาพที่ สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ และสังคม ในส่วนสุขภาวะทางเพศระดับสังคม มักจะให้ความสำคัญที่สังคมมี องค์ประกอบที่สร้างเสริมสุขภาวะทางเพศของคนในสังคมนั้น ประกอบด้วย การมีรัฐบาลที่ตระหนัก ถึงสุขภาวะทางเพศอันเป็นสิทธิพื้นฐานของบุคคลและแสดงความรับผิดชอบที่จะสนับสนุนสุขภาวะ ทางเพศ โดยกำหนดนโยบายและกฎหมายที่คุ้มครองสิทธิทางเพศของพลเมืองอย่างชัดเจน การ ให้การศึกษาเรื่องเพศที่เหมาะสมกับวัยและเพศตลอดช่วงอายุ การมีโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอ ต่อการให้บริการทางสังคมและสุขภาพ การศึกษาวิจัยและระบบเฝ้าระวังที่รอบด้าน เพียงพอให้ เกิดการป้องกันปัญหาสุขภาพอย่างเหมาะสม และเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบเปิดให้ความสำคัญ แก่สุขภาวะทางเพศของสมาชิกในสังคม (มูลนิธิสร้างสุขภาวะ, 2551, หน้า 25)

เดิมทีนโยบายด้านอนามัยการเจริญพันธุ์ของประเทศไทยอยู่ที่การวางแผนครอบครัว และวัดความสำเร็จจากอัตราการเพิ่ม – ลดของประชากร ซึ่งมีผลทำให้ผู้หญิงกลายเป็น กลุ่มเป้าหมายที่ต้องถูกควบคุมภาวะการเจริญพันธุ์ จวบจนกระทั่งหลังการประชุมนานาชาติเรื่อง ประชากรและการพัฒนาที่ไคโร เมื่อปี พ.ศ. 2537 กระบวนทัศน์ของบุคลากรสาธารณสุขจึงได้

เปลี่ยนจากงานอนามัยแม่และเด็กมาสู่อนามัยการเจริญพันธุ์ที่คำนึงถึงสิทธิและสุขภาพทางเพศของผู้หญิงมากขึ้น (ณัฐยา บุญภักดี, 2547, หน้า 3) และเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2540 กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศนโยบายอนามัยการเจริญพันธุ์ ความเป็นที่ “คนไทยทุกคนทั้งชายและหญิง ทุกกลุ่มอายุจะต้องมีอนามัยการเจริญพันธุ์ที่ดี” โดยนิยามองค์ประกอบของอนามัยการเจริญพันธุ์ไว้ 10 ประการ คือ การวางแผนครอบครัว การอนามัยแม่และเด็ก โรคเอดส์ มะเร็งระบบสืบพันธุ์ โรคติดเชื้อในระบบสืบพันธุ์ การแท้งและภาวะแทรกซ้อน เพศศึกษา อนามัยวัยรุ่น ภาวะหลังวัยเจริญพันธุ์และสูงอายุ และภาวะการมีบุตรยาก (กรมอนามัย, 2543, หน้า 10) จากประเด็นด้านนโยบายอนามัยการเจริญพันธุ์นี้ พบว่า แม้จะมีการนำเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์มานานแล้ว แต่ความตื่นตัว และความสนใจในประเด็นสังคมนั้นเพิ่งเริ่มขึ้น กติกาที่สังคมยอมรับกันได้ก็ใช้เวลาในการศึกษาและทำความเข้าใจเป็นเวลานาน (มูลนิธิสร้างเสริมสุขภาพผู้หญิง, 2551, หน้า 79) นอกจากนี้ กรอบนโยบายเรื่องอนามัยการเจริญพันธุ์ ยังสะท้อนให้เห็นว่า อนามัยการเจริญพันธุ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ ทั้งชายและหญิงในทุกช่วงของชีวิตแม้จะให้น้ำหนักความสำคัญไปที่เพศหญิงมากกว่าก็ตาม อีกทั้งยังเป็นเรื่องของสิทธิและความรับผิดชอบที่มีต่อตนเอง คู่สัมพันธ์ทางเพศและสังคม

ในส่วนประเด็นบริบทขององค์ประกอบเรื่องเพศอันเกี่ยวข้องกับอนามัยการเจริญพันธุ์นั้น Dixon-Mueller (1993, pp. 32 – 35) ได้กล่าวถึงไว้ จำแนกได้เป็น 4 มิติ ดังนี้

1. คู่สัมพันธ์ทางเพศ (Sexual Partnership) ครอบคลุมถึงจำนวนคู่สัมพันธ์ทางเพศทั้งในอดีตและปัจจุบัน ระยะเวลาและความต่อเนื่องของคู่เพศสัมพันธ์ การกำหนดคุณลักษณะจำนวนและทางเลือกในคู่สัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งมีความแตกต่างกันระหว่างเพศที่ถูกกำหนดโดยมาตรฐานของสังคมนั้น ๆ
2. การกระทำทางเพศ (Sexual Act) ประกอบด้วยธรรมชาติ ความถี่ และสภาพทางเลือกในการมีเพศสัมพันธ์ โดยทั่วไปการมีเพศสัมพันธ์จะมีการร่วมเพศทางช่องคลอด หรืออาจมีวิธีอื่นที่ไม่ใช้การร่วมเพศทางช่องคลอดก็ได้
3. การให้ความหมายทางเพศ (Sexual Meaning) คือ ความเชื่อของบุคคลและโครงสร้างทางสังคมในเรื่องเพศที่เกี่ยวข้องถึงกระบวนการความคิด ความเชื่อในเรื่องเพศ พฤติกรรมตลอดจนเงื่อนไขที่สังคมกำหนดไว้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการขัดเกลาจากวัฒนธรรมที่ทำให้เกิดความคิดในระดับโครงสร้างของสังคมและความเชื่อระดับปัจเจกบุคคลที่เกี่ยวกับธรรมชาติของร่างกาย การปฏิบัติในเรื่องเพศและความพึงพอใจในเรื่องเพศ
4. ความต้องการและความพึงพอใจทางเพศ (Sexual Drives and Enjoyment)

เป็นมิติที่เกี่ยวข้องกับสรีระและจิตวิทยาสังคม โดยอธิบายว่าองค์ประกอบของ ความต้องการและ ความพึงพอใจทางเพศ คือ ความรู้ในเรื่องร่างกายและอนามัยเจริญพันธุ์ ความสามารถในการได้รับความพึงพอใจจากการจินตนาการด้านร่างกายและอารมณ์ ตลอดจนการกระตุ้นทางเพศ ซึ่ง สามารถรับรู้ความหมายได้แตกต่างกันตามระดับโครงสร้างของสังคม

จากการจำแนกดังที่ Dixon-Mueller (1993) ได้กล่าวไว้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากกรอบ ความคิดเรื่องบทบาทของความเป็นชาย ความเป็นหญิง และพฤติกรรมทางเพศที่สังคมได้กำหนด ขึ้น โดย 2 มิติแรก เป็นพฤติกรรมพื้นฐานของบุคคลและสามารถวัดได้ในเชิงอัตวิสัย ส่วนมิติที่ 3 และ 4 จะเกี่ยวข้องกับความสามารถทางด้านสรีระที่มีความแตกต่างกันตามธรรมชาติระหว่างเพศ ชายและ เพศหญิง โดยมีวัฒนธรรมกำหนดความหมายขึ้นมาและเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดของ บุคคล

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเรื่องเพศเกี่ยวกับภาวะการเจริญพันธุ์ ให้ความสำคัญไปที่ พัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาที่สมดุลกับการใช้ชีวิตด้านเพศ ภายใต้ การสนับสนุนให้สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานด้านสุขภาวะทางเพศและอนามัยการเจริญพันธุ์ได้

2. แนวคิดเรื่องเพศที่เกี่ยวกับบทบาทเพศ (Gender Role) และเพศวิถี (Sexuality)

ในประเด็นต่อไปนี้จะเป็นการกล่าวถึงแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงเรื่องเพศในมิติที่ เกี่ยวกับการแสดงออกทางเพศทั้งที่เกี่ยวข้องกับบทบาทประจำเพศ ความคิด ความเชื่อ และ ค่านิยมทางเพศที่แสดงออกในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม กล่าวคือ เพศสัมพันธ์แม้จะเป็น เรื่องธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับร่างกายภายใต้ระบบชีวกลไก แต่ความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวกับ การมีเพศสัมพันธ์ยังยึดโยงกับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะบทบาทชายหญิง ซึ่งนักสังคมวิทยาและ นักมานุษยวิทยาส่วนใหญ่อธิบายว่า บทบาทชายหญิงเป็นสิ่งที่สังคมและวัฒนธรรมประกอบสร้าง ขึ้นมา (Social and Culture Construction) มากกว่าการกำหนดโดยคุณลักษณะทางชีวภาพที่ติด ตัวมาตามธรรมชาติ

บทบาททางเพศ (Gender Role) หมายถึง กลุ่มของทัศนคติและพฤติกรรมที่ถูกสังคม พิจารณาลงความเห็นว่ามีความเหมาะสมสำหรับบุคคลที่ถือเพศนั้น ๆ ภายใต้วัฒนธรรมนั้น ๆ ครูกส์ และ บัวร์ (Crooks & Baur, 1993, p. 74) อธิบายว่า ตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ บทบาททางเพศคือครอบครัว เพื่อน และโรงเรียน โดยพ่อแม่จะแสดงบทบาททางเพศเป็น แบบอย่างแก่เด็ก ซึ่งเด็กจะเรียนรู้แบบซึมซับ (Internalization) ส่วนการแยกเพศเป็นวัฒนธรรม ย่อย (Subculture) ของหญิงชาย เชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของความแตกต่างในบทบาททางเพศที่เด็ก ได้เรียนรู้ ไดเยอร์ (Dyer, 1983, pp. 33 – 37) บทบาททางเพศทำให้เกิดพฤติกรรมที่คาดหวัง

(Sex – related Behavioral Expectation) ตามวัฒนธรรมซึ่งแตกต่างกันในแต่ละสังคมแต่ละยุคสมัย พฤติกรรมที่คาดหวังเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ของบุคคลจึงแปรสลับสำคัญหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ บทบาทเพศยังมีความหมายเกี่ยวพันถึงโอกาสที่แต่ละบุคคลจะสามารถเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ เพราะมีสิทธิ มีอำนาจ มีความรับผิดชอบ และถูกคาดหวังจากสังคมต่างกันไป และที่ล้าสมัยบทบาทเพศที่สังคมกำหนดได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อสถานภาพของชายหญิงในสังคมนั้น ๆ ด้วย (ภัสสร ลิมานนท์, 2542, หน้า 1) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิง (Gender Relations) มักถูกกำหนดและมีการควบคุมโดยบรรทัดฐานและค่านิยมของแต่ละสังคมทั้งนี้เพราะเมื่อสังคมกำหนดบทบาทความรับผิดชอบให้ชายหญิงแล้ว ทำให้สามารถบอกได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างเพศควรเป็นไปในรูปแบบใด เช่น บางสังคมกำหนดให้ชายเป็นผู้นำและผู้หญิงเป็นผู้ตาม ขณะที่ในอีกสังคมอาจกำหนดบทบาทด้านนี้ไว้ตรงกันข้าม

สำหรับความไม่เท่าเทียมกันของบทบาทเพศนั้น ภัสสร ลิมานนท์ (2542, หน้า 3) ได้อธิบายถึงปัจจัยที่กำหนดความไม่เท่าเทียมกันไว้ว่า ปัจจัยทางธรรมชาติและชีวภาพ ให้น้ำหนักไปที่พื้นฐานทางฐานธรรมชาติด้านสรีระ ทำให้สังคมต้องจัดสรรและแบ่งบทบาท ความรับผิดชอบที่สมมติขึ้นให้สอดคล้องกับความแตกต่างของชายและหญิงที่สังคมคาดหวังให้เป็นไปตามแบบแผน เช่น กำหนดให้ผู้ชายมีบทบาทและกิจกรรมนอกบ้าน เพราะผู้ชายมีความแข็งแรงคล่องตัวกว่า ผู้หญิง ส่วนผู้หญิงต้องทำหน้าที่ดูแลบ้านเลี้ยงดูบุตร และเตรียมอาหาร เป็นต้น นอกจากนี้ โครงสร้างของครอบครัวก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการแบ่งงานระหว่างเพศ ซึ่งส่งผลให้เกิดความไม่เสมอภาคในสถานภาพของชายและหญิง เช่น ในครอบครัวเดียวที่มีสมาชิกจำนวนน้อย การแบ่งงานและความรับผิดชอบระหว่างสมาชิกในครอบครัวยังไม่เต็มที่นัก หากคนใดคนหนึ่งไม่สามารถทำหน้าที่ของตน สมาชิกคนอื่นก็สามารถทำหน้าที่แทนได้ สำหรับวัฒนธรรมและบรรทัดฐานทางสังคม ก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีส่วนกำหนดความไม่เท่าเทียมกันในบทบาททางเพศ กล่าวคือ ทั้งเพศชายและหญิงเมื่อก้าวเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในสังคมก็จะถูกปลูกฝังหรืออบรมขัดเกลาให้มีอุปนิสัยที่แตกต่างกันตามที่สังคมกำหนดไว้ เพศที่กำหนดโดยสังคมนั้นจะแตกต่างกันออกไปเกือบทุกสังคมแล้วแต่ค่านิยมและ ความเชื่อของแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งอาจสลับเปลี่ยนกันได้เพราะบทบาทที่กำหนดขึ้นเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน

อาจกล่าวได้ว่า ความแตกต่างของบทบาทชายหญิงที่กำหนดขึ้นโดยสังคมมักจะมีลักษณะที่ตรงกันข้ามรวมถึงการกำหนดให้ผู้หญิงต้องอยู่ในฐานะที่พึ่งพิงผู้ชาย พื้นที่กิจกรรมของผู้ชายส่วนใหญ่จึงหลากหลายและกว้างขวางกว่าผู้หญิง ทั้งยังเข้าข่ายลักษณะที่สนับสนุนให้เป็นผู้นำมากกว่าด้วย ดังที่ บุญเสริม หุตะแพทย์ (2545, หน้า 27 – 31) ได้สรุปพื้นที่กิจกรรมของชาย

และหญิงไว้คือ พื้นที่กิจกรรมของผู้ชายจะเกี่ยวข้องกับเครือญาติ วงศ์ตระกูล ชุมชนหรือหมู่บ้าน เศรษฐกิจ ศาสนา และการเมือง ส่วนพื้นที่กิจกรรมของผู้หญิงมีเพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เพื่อนบ้าน ชุมชนหรือเครือญาติ จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะความสัมพันธ์ชายหญิงเป็น ความสัมพันธ์ เชิงอำนาจ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะมีอำนาจมากกว่าหญิงทั้งในระดับครอบครัวและ สังคม ผู้ชายจะเป็นฝ่ายได้เปรียบเสมอ อำนาจทุกอย่างถูกดึงเข้ามาที่ผู้ชาย ซึ่งเป็นที่มาของคำว่า "ระบบชายเป็นใหญ่" (Patriarchy) กล่าวคือ ระบบชายเป็นใหญ่นี้จะให้ความสำคัญกับอำนาจ ภายใต้การนำหรือปกครองที่ถือฝ่ายชายเป็นใหญ่ เป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าครอบครัว ทั้งยังครอบคลุม ความหมายในบริบทที่กว้างออกไปอีก คือ ลักษณะที่ฝ่ายชายมีอำนาจครอบงำฝ่ายหญิง (Male Domination) ลักษณะเชิงอำนาจที่ฝ่ายชายอยู่เหนือฝ่ายหญิง (The Power Relationship) และ ลักษณะที่หมายถึงระบบ (System) ที่ฝ่ายหญิงอยู่ในฐานะเสียเปรียบฝ่ายชายแทบทุกด้าน

หากพิจารณา ความแตกต่างของระบบอนามัยเจริญพันธุ์ระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายจะเห็น ได้ว่า ความแตกต่างนี้ได้ถูกนำมาใช้สร้างความชอบธรรมให้แก่การอยู่ "ติดบ้าน" ของผู้หญิง เพราะ ผู้หญิงมีรอบเดือน ต้องอุ้มท้อง คลอดบุตร ให้นม ผู้หญิงจึงกลายเป็นเพศที่ต้องพึ่งพิงผู้ชายเพื่อการ อยู่รอดและยังทำให้ผู้ชายมีอำนาจเหนือเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง ในแง่ที่เป็นฝ่ายควบคุมอนามัย เจริญพันธุ์ของผู้หญิง เช่น ต้องการให้ท้องหรือไม่ เมื่อใด เป็นต้น (วิลาสินี พิพิธกุล, 2550, หน้า 25) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทของผู้หญิงในมิติของการตั้งครุภักดิ์ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้ง ด้านร่างกาย จิตใจ และการดำรงชีวิตของผู้หญิง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปเพื่อความพร้อม ต่อการทำหน้าที่และการแสดงออกในบทบาทของการเป็นมารดา หญิงตั้งครุภักดิ์จะสามารถปรับตัว ต่อบทบาทการเป็นมารดาได้ดีหรือไม่จะต้องมีการเรียนรู้และพัฒนาตามขั้นตอนอย่างค่อยเป็น ค่อยไป และบทบาทของการเป็นมารดานี้จะมีพัฒนาการควบคู่ไปกับการสร้างสัมพันธภาพระหว่าง มารดาและทารกด้วย มัวร์ (Moore, 1981) อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึง บทบาทและสถานภาพของผู้หญิงที่ถูกกำหนดโดยบริบทของครอบครัว "ขอบเขตของผู้หญิง" (Women's Phere) คือ การดูแลบ้านเรือน การหุงหาอาหาร ประณิบัติสามีและบุตร ผู้หญิงไม่มี สิทธิอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และมิได้มีโอกาสติดต่อกับโลกภายนอก หรือปรากฏตัวต่อสาธารณชนได้บ่อยนัก (ยศ สันตสมบัติ, 2535, หน้า 84)

สังคมส่วนใหญ่มักให้อำนาจแก่ผู้ชายในการแสดงบทบาทเกือบทุกมิติของชีวิต ดังนั้นจึง ถือว่าเป็นเรื่องปกติที่ผู้ชายเป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์และวางแผนครอบครัว โดยส่วน ใหญ่จะให้ผู้หญิงเป็นผู้รับผิดชอบในการคุมกำเนิด ด้วยเหตุนี้ องค์การทางด้านการวางแผน ครอบครัวและการมีสุขอนามัยเจริญพันธุ์ระหว่างประเทศหลายองค์การจึงได้พยายามผลักดันและ

สร้างการยอมรับให้ผู้ชายมีส่วนร่วมในการวางแผนครอบครัวในหลายมิติ เช่น ผู้ชายต้องยอมรับหน้าที่ความรับผิดชอบที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางเพศของตนโดยการร่วมแสดงความคิดเห็นและหรือเลือกเป็นผู้ให้บริการคุมกำเนิด มีความตั้งใจและพร้อมที่จะรับภาระจากการมีบุตร พร้อมที่จะสนับสนุนในฐานะที่เป็นสามีและเป็นพ่อโดยมีบทบาทในการดูแลภรรยาขณะตั้งครรภ์ (International Planned Parenthood Federation, 1984) ผู้ชายจึงต้องให้ความสนใจและเข้ามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง รวมทั้งต้องให้สิทธิอนามัยเจริญพันธุ์แก่ผู้หญิงอย่างจริงจัง ไม่กำหนดกฎเกณฑ์หรือละเมิดต่อผู้หญิงโดยการใช้อำนาจกระทำต่อร่างกาย ใช้อารมณ์หรือใช้สถานภาพทางสังคม หากผู้ชายมีส่วนร่วมในการวางแผนครอบครัวจะสามารถช่วยลดช่องว่างที่มีต่อผู้หญิงและแก้ปัญหาที่ผู้หญิงต้องเป็นผู้แบกรับภาระการคุมกำเนิดตลอดช่วงวัยเจริญพันธุ์ ยิ่งโดยเฉพาะวิธีการคุมกำเนิดที่คุกคามต่อเนื่องต่อร่างกายที่ส่งผลกระทบต่อความสุขในชีวิตสมรสของผู้หญิง

จากที่กล่าวมา โดยภาพรวมแล้วดูเหมือนว่าผู้ชายจะได้เปรียบกว่าผู้หญิง ดังที่ คิมเมล (Kimmel, 1997) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชาย (Masculinity) ว่า สังคมให้ความสำคัญหมายความเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมาจากประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ศาสนา รวมทั้งเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นจึงถือว่าความเป็นชายเป็นการสร้างทางวัฒนธรรม (Cultural Construction) รูปแบบของความเป็นชายมีความสำคัญ ผู้ชายในสังคมจะต้องมีความกระตือรือร้น เป็นตัวของตัวเอง มีความเข้มแข็ง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ต้องมีความสัมพันธ์ทางเพศแบบต่างเพศ (Heterosexual Being) และมีความตรงกันข้ามกับฝ่ายหญิงที่มีความอ่อนแอ ที่จะต้องเป็นผู้ยอมตาม พึ่งพิงความเป็นชาย มีอารมณ์อ่อนไหว สำหรับในสังคมและวัฒนธรรมที่ชายเป็นใหญ่ ขนบธรรมเนียมประเพณีจะเป็นตัวกำหนดบุคลิกลักษณะและบทบาทของผู้ชาย รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของหัวหน้าครอบครัว ในสังคมที่ชายเป็นผู้นำ การทำงานหรือการประกอบอาชีพจึงเป็นที่มาซึ่งอำนาจ (Power) และการที่จะเป็นชายได้อย่างสมบูรณ์นั้นต้องได้รับการยอมรับทั้งจากผู้หญิงและผู้ชายด้วยกัน ซึ่งนอกจากเป็นการสร้างความเป็นชายแล้ว ยังเป็นการฝังลึกอยู่ในโครงสร้างจนกลายเป็นบทบาทเพศสภาพที่ยอมรับโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม หากทบทวนสถานภาพและบทบาทชายหญิงในสังคมไทยยุคก่อนความทันสมัยในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สถานภาพและบทบาทชายหญิงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก จวบจนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 สตรีได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิในด้านต่าง ๆ ซึ่งนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ต่อมาในยุคทันสมัยสังคมไทยจึงเริ่มมีการจัดทำแผนเพื่อการพัฒนาสตรีชัดเจนมากขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการประชุมสตรีระดับโลก และการประกาศใช้รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 ที่เน้นความเสมอภาคระหว่างชายหญิง (กรวิภา บุญเชื้อ, 2545, หน้า 111) ที่นำไปสู่

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมให้มีความสมดุลในเชิงอำนาจระหว่างเพศ (เมทินี พงษ์เวช, 2544, หน้า 40) ความเสมอภาคระหว่างชายหญิงดังกล่าว สะท้อนแนวคิดที่มนุษย์ทั้งชายและหญิงมีความเป็นอิสระในการพัฒนาความสามารถของตนเองและมีโอกาสในการตัดสินใจเลือกโดยไม่มีข้อจำกัดจากเจตคติของสังคม

นอกจากนี้ บทบาทเพศยังเกี่ยวข้องกับมิติของประชากร ความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์และความรู้ที่มากขึ้น โดยเฉพาะสตรีที่มีการรวมกลุ่มทางการเมืองเพื่อดำเนินกิจกรรมเรียกร้องเสรีภาพของผู้หญิง ทำให้ความเคร่งครัดในการควบคุมพฤติกรรมหรือบทบาททางเพศของผู้หญิงอ่อนกำลังลง กฎเกณฑ์ข้อห้ามต่าง ๆ ผ่อนคลายมากขึ้น แต่ถึงกระนั้นอุดมการณ์เหย้าเรือนของผู้หญิงที่ได้รับการปลูกฝังยึดเยียดผ่านทางกระบวนการเรียนรู้อย่างสังคม ก็ยังคงอยู่เป็นส่วนหนึ่งของจิตสำนึกทางสังคมอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง (ยศ สันตสมบัติ, 2535, หน้า 80 – 81) อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะหญิงหรือชายบทบาทที่ถูกกำหนดขึ้นโดยสังคมและปัจจัยต่าง ๆ นั้น อาจไม่ไปด้วยกันกับวิถีปฏิบัติในชีวิตจริง ปัจจุบันบุคคลจำนวนมากเลือกที่จะฝ่าฝืนข้อกำหนดบทบาท แนวจารีตที่ต้องการให้ทั้งชายและหญิงประพฤติ ตามประเพณีนิยม แต่ถึงกระนั้นหากปัจเจกชนใดเลือกที่จะฝ่าฝืนก็มักจะทำให้เกิดความสับสน กังวล ไม่แน่ใจ ปิดบัง หรืออาจมีการซ่อนเร้นความจริงไว้เนื่องจากเกรงกลัวว่าสังคมจะไม่ยอมรับและประตักประตราให้ “เป็นอื่น” ดังตัวอย่าง การสร้างภาพตัวแทนในมิติบทบาทในเรื่องเพศวิถีของผู้หญิงที่มีความรู้ในเรื่องเพศว่าเป็น “ผู้หญิงดี” ในยุคที่มีโรคเอดส์ระบาดดูจะขัดแย้งกับการสร้างภาพตัวแทนของ “ผู้หญิงดี” ในอดีตอย่างรุนแรง กล่าวคือ บทบาทของผู้หญิงดีในกรอบจารีตจะต้องเป็นผู้หญิงที่ไม่แสดงออก ไม่ให้ความสำคัญ และไม่ริเริ่มหรือปลุกเร้าผู้ชายในเรื่องเพศ วาทกรรมต่อต้านโรคเอดส์ทำให้ผู้หญิงเกิดความสับสนในการแสดงตัวตนที่แท้จริง ทำให้ผู้หญิงต้องต่อรองระหว่างตัวตนที่เก็บงำความต้องการทางเพศกับตัวตนที่แสดงออกอย่างเปิดเผย (สุชาดา ทวีสิทธิ์, 2548, หน้า 225)

กล่าวได้ว่า บทบาทเพศเกิดขึ้นตามลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีปัจจัยเริ่มต้นที่พื้นฐานทางธรรมชาติด้านสรีระหรือชีวภาพซึ่งชายและหญิงจะต้องดำเนินชีวิตภายใต้กรอบกำหนดนั้น ๆ อันอาจเกี่ยวพันกับมิติต่าง ๆ ดังพอสรุปได้ ต่อไปนี้

1. บทบาทเพศชายหญิงในมิติที่เกี่ยวกับกฎหมาย เพื่อการกระทำให้เกิดความเท่าเทียมกัน จำเป็นต้องใช้ทั้งมาตรการทางกฎหมายและมาตรการทางสังคมในการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่เชื่อว่าชายเหนือกว่าหญิง โดยต้องปรับปรุงบทบัญญัติภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญเพื่อพัฒนาสิทธิเสรีภาพของทั้งชายและหญิงให้สามารถมีส่วนร่วมทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กัน

2. บทบาทเพศชายหญิงในมิติของสถาบันครอบครัว สำหรับบทบาทเพศในมิตินี้คือ ความคาดหวังของสังคมที่กำหนดให้ชายหญิงประพฤติตนในฐานะสมาชิกของครอบครัว เช่น สามี ภรรยา พ่อแม่ ลูกชาย ลูกสาว ตลอดจนการแบ่งงานกันทำอย่างเหมาะสม รวมไปถึงการอบรม ขัดเกลาในครอบครัวทั้งที่อยู่ในชุมชนเมืองและชนบท

3. บทบาทเพศชายหญิงในมิติที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ กล่าวคือ เพศที่แตกต่างกันนำไปสู่ ความแตกต่างทางกายภาพและความคาดหวังที่แตกต่างกันของสังคม ซึ่งนำไปสู่การกำหนด บทบาทเพศและสถานภาพของชายหญิงในสังคม สุขภาพของชายหญิงแตกต่างกันชัดเจนในเรื่อง อนามัยการเจริญพันธุ์ ซึ่งธรรมชาติกำหนดให้หญิงรับภาระมากกว่าชาย แต่ถึงกระนั้นสิทธิอนามัย เจริญพันธุ์จะบรรลุผลได้ต้องอยู่บนฐานของความเท่าเทียมกันทั้งสองเพศ

4. บทบาทเพศชายหญิงในมิติด้านการศึกษา บทบาทชายหญิงเป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับการ ปลุกฝังและถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนสำคัญใน การอบรมขัดเกลาแบบแผนพฤติกรรม บทบาทของความเป็นชายและความเป็นหญิงเสริมสร้าง ความตระหนักรู้เกี่ยวกับประเด็นบทบาทเพศของตน

5. บทบาทเพศชายหญิงในมิติด้านเศรษฐกิจ ไม่ว่าเพศใดก็ตามล้วนมีความสำคัญใน การสร้างสรรค์และพัฒนาเศรษฐกิจทั้งสิ้น แม้ว่าจะอยู่ในสถานะที่แตกต่างกัน หากขาดการ ผสมผสานมิติชายหญิงในกระบวนการวางแผนและการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพใน การคุ้มครองแรงงาน อาจส่งผลให้เศรษฐกิจทั้งระดับปัจเจกชนและสังคมมีปัญหาได้

6. บทบาทเพศชายหญิงในมิติที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและการบริหาร การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมทางการเมืองหรือกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ ควรสนับสนุนให้ทั้งเพศชายและเพศหญิงได้ แสดงบทบาทของตนอย่างเท่าเทียมและเหมาะสมแม้ว่าจะอยู่ในรูปแบบและระดับที่ต่างกัน ทั้งนี้โดยไม่มีอคติที่ยึดโยงเข้ากับเพศตามสรีระ

7. บทบาทเพศชายหญิงในมิติที่เกี่ยวข้องกับเพศวิถี แม้ว่าบทบาทเพศจะถูกกำหนดจาก กรอบของเพศสรีระและสังคมโดยรวมค่อนข้างสูง ซึ่งส่งผลให้บทบาทชายหญิงนี้มีอิทธิพลต่อเพศ วิถี หรือบรรทัดฐานและระบบวิธีคิด วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความปรารถนาและการแสดงออก ทาง เพศ ในด้านต่าง ๆ ด้วย เช่น ความคิดเกี่ยวกับคูรัก คู่ชีวิตในอุดมคติ ซึ่งไม่ใช่พฤติกรรมตาม ธรรมชาติ แต่เป็นการสร้างความหมายทางสังคม เพศวิถีจึงสัมพันธ์กับมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่กำหนดและสร้างความหมายให้แก่เรื่องเพศในทุกแง่มุม แต่ถึงกระนั้นกรอบ วิธีคิดดังกล่าวอาจไม่เป็นไปตามการปฏิบัติจริงในชีวิตของปัจเจกชน บ้างเลือกที่จะฝ่าฝืนข้อกำหนด บทบาทตามแนวจารีตที่ต้องการให้ทั้งชายและหญิงดำเนินวิถีชีวิตด้านเพศตามกรอบจารีตประเพณี

สำหรับในประเด็นเพศวิถี (Sexuality) ซึ่งมีความหมายรวมถึง ค่านิยม บรรทัดฐานและระบบวิธีคิด วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความปรารถนาและการแสดงออกทางเพศ ความคิดเกี่ยวกับคู่วิวชีวิตในอุดมคติ ซึ่งไม่ใช่พฤติกรรมตามธรรมชาติ แต่เป็นการสร้างขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับมิติทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมนั้น ดูเหมือนว่าจะละเอียดอ่อนและครอบคลุมบริบททางเพศไว้อย่างหลากหลาย อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเพศวิถียังเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องทับซ้อนอยู่กับมิติเรื่องบทบาทเพศหรือเพศภาวะด้วย โดยที่เพศวิชานั้นเกี่ยวข้องกับคนทุกเพศ ทั้งยังรวมความถึงสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ เนื้อตัวร่างกาย และปัญหาความรุนแรงทางเพศ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าเพศวิถีไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องส่วนตัวแต่ยังสัมพันธ์อย่างมีพลวัตกับระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมที่สถาบันทางสังคมและการเมืองกำหนดและยึดถือด้วย (วราภรณ์ แซ่มสนิท, 2551, หน้า 5)

แต่ถึงกระนั้น หากจะกล่าวถึงเพศวิถีในความหมายที่พื้นฐานที่สุด หมายถึง วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความปรารถนาทางเพศ ซึ่งในแต่ละระบบสังคมนั้นความปรารถนาทางเพศของปัจเจกชนเป็นมากกว่าพฤติกรรมตามธรรมชาติและสัญชาตญาณของมนุษย์ ส่วนในมิติของสตรีนิยม เพศวิถีเป็นเรื่องของอำนาจ การควบคุม การต่อสู้ ในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ภายใต้การตีความและการรับรู้มากกว่าที่จะเป็นกฎตายตัวแห่งจักรวาล โดยมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะปลดเพศวิถีออกจากแอ่งของปัจจัยทางชีวภาพและลัทธิมายาคติที่เกี่ยวกับเพศวิถีที่ฝังรากลึกอยู่ในระบบการเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และระบบการสร้างความรู้ต่าง ๆ เช่น มายาคติเรื่องธรรมชาติแห่งความรักระหว่างหญิงชายที่สร้างให้ความรักระหว่างเพศเดียวกันเป็นเรื่องผิดธรรมชาติและเป็นบาป มายาคติเรื่องธรรมชาติเกี่ยวกับเพศวิถีแห่งหญิงและชายที่กำหนดให้ผู้หญิงขาดความต้องการทางเพศแต่ผู้ชายมีความต้องการทางเพศที่เหลือล้นและต้องได้รับการตอบสนอง ตลอดจนมายาคติที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจทางเพศ (ปริศรา แซ่ก้วย, 2547, หน้า 14) นอกจากนี้ เพศวิถีตามแนวคิดสตรีนิยม ยังมีมุมมองในเรื่องของระบบสังคมแบบปิตาธิปไตย และการควบคุมเนื้อตัวร่างกาย ซึ่งผู้หญิงมักตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงทางเพศ ขาดอำนาจต่อรองในเรื่องเพศและการควบคุมเนื้อตัวร่างกาย ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม การตัดสินใจ ตลอดจนความปรารถนาทางเพศของตนเอง แวนซ์ (Vance, 1999)

สำหรับในมิติที่เกี่ยวข้องกับวิธีปฏิบัติที่เนื่องมาจากความปรารถนาและการแสดงออกทางเพศสัมพันธ์ เห็นได้ว่าโดยปกติแล้วเพศสัมพันธ์ของมนุษย์เกิดจากการทำงานที่ประสานกันอย่างสลับซับซ้อนระหว่างปัจจัยทางชีววิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา และวัฒนธรรม จนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของบุคคล ดังนั้น เพศวิถีจึงเป็นผลผลิตทางสังคม เป็นตัวแทน และเป็นการตีความ

การทำหน้าที่ตามธรรมชาติของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นลำดับขั้น ความหมายทางเพศ (Sexual Meaning) ที่สร้างขึ้นโดยสังคมจะหมายถึงกระบวนการตีความ และให้ความหมายไปตามวัฒนธรรม และเงื่อนไขต่าง ๆ เช่นความหมายของคำว่า "ความบริสุทธิ์" นอกจากนี้ยังรวมไปถึงความเชื่อของบุคคลที่เกี่ยวกับธรรมชาติของร่างกายและอะไรคือสิ่งที่เหมาะสมในการกล่าวถึงเกี่ยวกับเรื่องเพศ (Dixon-Mueller, 1993)

ในประเด็นเรื่องเพศสัมพันธ์นี้ ดวงหทัย นุ่มนวล (2546, หน้า 29) ได้อ้างถึงแนวคิดความสำคัญหรือความจำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างเพศไว้ในงานวิทยานิพนธ์ของเขาว่า

1. เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตวิทยา คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเพศจะช่วยให้เกิดความพึงพอใจเพราะได้ชดเชยสิ่งที่ขาด
2. เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านชีวภาพ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเพศจะเป็นจุดเริ่มต้นของการนำไปสู่การขยายพันธุ์เพื่อรักษาเผ่าพันธุ์ของตนไว้
3. เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านสังคม คือ มนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม ดังนั้นมนุษย์ต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดจึงจะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นเงื่อนไขอย่างหนึ่งที่ถูกกำหนดโดยสังคมซึ่งสมาชิกยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่นำไปสู่การมีเพศสัมพันธ์นั้น บางมิติยังเกี่ยวข้องกับอารมณ์ "ความรัก" ด้วย กล่าวคือ ความรักเป็นอารมณ์ชนิดหนึ่งที่มนุษย์แสดงความรู้สึกในความสัมพันธ์ต่อสิ่งที่อาจเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมก็ได้ เช่น บุคคล สิ่งของ ลัทธิ ศาสนา หรืออุดมการณ์ เป็นต้น ความรักจึงนับเป็นความผูกพันทางใจที่แบ่งออกได้หลายอย่าง เช่น รักตนเอง รักเพื่อน รักเพศตรงข้าม และรักคนที่เกิดทุนบูชา ความรักทุกประเภทเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าต่อมนุษย์แต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามระดับอายุด้วย (สุชาติ โสมประยูร และวรรณี โสมประยูร, 2531, หน้า 68)

นอกจากความรักแล้วการมีเพศสัมพันธ์ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยที่เรียกว่า "ความใคร่" ด้วย ดังที่ จันทรวีภา ดิลกสัมพันธ์ (2543, หน้า 81) ได้กล่าวถึงความใคร่ไว้ว่า ความใคร่เป็นการแสวงหาความสำราญจากผู้อื่น เป็นการแสดงออกถึงความเห็นแก่ตัวในลักษณะต่าง ๆ มีระดับมากน้อยแตกต่างกันในแต่ละเวลาไม่แน่นอน สำหรับที่มาของความใคร่นั้นมีความสัมพันธ์กับอารมณ์ใคร่หรืออารมณ์เพศ ซึ่งมีสาเหตุมาจากตัวกระตุ้นภายนอก คือ

1. การดูในผู้ชายสิ่งที่ทำให้เกิดอารมณ์เพศมากที่สุด คือ การดูการร่วมประเวณีระหว่างชายหญิง การดูวัยระเพศของเพศหญิง และการมองผู้หญิงไม่ว่าจะสวมเสื้อผ้าหรือไม่ก็

ตาม ส่วนผู้หญิงสิ่งที่ยั่วยุกามารมณ์จากการดูได้มากที่สุด คือ การอ่านหนังสือที่เกี่ยวกับเรื่อง
พิศวาสของตัวละครเอก รองลงมาคือ การมองดูผู้ชายโดยเฉพาะคนที่ตนเองพึงใจอยู่แล้ว รวมไปถึง
ถึงการดูภาพยนตร์ในตอนที่เป็นบทรักของตัวละคร

2. การรู้รส การรู้รสในทางเพศเกิดจากการจุมพิตซึ่งกันและกัน ความหวานอันเกิดจาก
การจูบริมฝีปาก การดูดลิ้น และรสน้ำลายของอีกฝ่ายอาจทำให้เกิดอารมณ์เพศได้

3. การได้กลิ่น กลิ่นอาจเป็นสิ่งที่กระตุ้นหรือกดความรู้สึกทางเพศได้ กลิ่นเดียวกันอาจ
กระตุ้นความรู้สึกของคนหนึ่งแต่อีกคนหนึ่งอาจทำให้ไม่รู้สึกทางเพศเลยก็ได้

4. การได้ยิน เสียงอาจมีผลทั้งการยั่วและยับยั้งทางเพศ บางครั้งอำนาจของดนตรีมี
ความสำคัญที่จะก่อให้เกิดความรู้สึกทางเพศได้

5. การสัมผัส ประสาทสัมผัสมีความสำคัญในทางกามารมณ์มากที่สุด ดังที่ ยงยุทธ
วงศ์ภิมยสานต์ (2545, หน้า 16) รายงานว่า การสัมผัสระหว่างชายหญิงที่แตกต่างกันจะมีโอกาส
พัฒนาไปสู่การมีเพศสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน ดังนี้ การจับมือถือแขนมีโอกาส ร้อยละ 10 การกอดจูบ
มีโอกาส ร้อยละ 60 การลูบคลำมีโอกาส ร้อยละ 80 และการเล้าโลมมีโอกาส ร้อยละ 100

สำหรับเรื่องอารมณ์และความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางเพศนี้ เพศชายและ
เพศหญิงเข้าใจและให้น้ำหนักความสำคัญต่างกัน กล่าวคือ เพศหญิงมักจะมองความสัมพันธ์
ระหว่างเพศในแง่ของความรักแบบโรแมนติก คือ มองแบบอุดมคติ เห็นความรักเป็นสิ่งสวยงาม
อบอุ่น ผูกพัน มีความสุข และความรักจะไม่มีเรื่องของความใคร่เข้ามาเกี่ยวข้อง ยิ่งโดยเฉพาะ
วัยรุ่นหญิง ความรักมักตกอยู่บนพื้นฐานของความฉาบฉวย อ่อนต่อโลก เกิดขึ้นชั่วขณะหา
ความจริงจึงมั่นคงไม่ได้ ส่วนเพศชายมักจะมองความสัมพันธ์ระหว่างเพศในแง่ของความใคร่
เรียกว่า มองแบบอีโรติก เป็นการแสวงหาสิ่งที่จะสัมผัสแต่ต้อง และมีเพศสัมพันธ์กับฝ่ายหญิงเมื่อ
มีโอกาส ทั้งนี้โดยไม่ต้องมีความรักเป็นพื้นฐาน มีเพียงความพึงพอใจเท่านั้น โดยส่วนมากผู้หญิง
มักเข้าใจผิดว่าการที่ผู้ชายลวงเกินหรือต้องการมีเพศสัมพันธ์กับตนนั้นเพราะว่ามีความรักอย่าง
แท้จริง จึงเสียสละยินยอมมีเพศสัมพันธ์ด้วยเพื่อเป็นการพิสูจน์ความรักที่มีต่อผู้ชาย (ธวัชชัย
ศรีจันทร์, 2549, หน้า 43)

สำหรับประเด็นต่อมาเป็นแนวคิดที่เรามองเรื่องเพศสัมพันธ์ในมนุษย์ Vance (Vance,
1991, pp. 878 – 879) ได้กล่าวถึงทฤษฎีที่ช่วยอธิบายบริบทของการมีเพศสัมพันธ์ไว้ 2 แนวคิด
สำคัญ คือ

1. แบบจำลองการประกอบสร้าง หรือการก่อร่างทางสังคม (Social Construction Model) ซึ่งเชื่อว่าเพศสัมพันธ์เป็นเรื่องของการสอดประสานระหว่างปัจจัยทางประวัติศาสตร์และ

วัฒนธรรม โดยเห็นว่ากิจกรรมทางเพศถูกกระทำขึ้น โดยมีนัยทางสังคมและความหมายที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับว่าจะถูกให้คำนิยามและทำความเข้าใจในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมช่วงใด ดังนั้นความหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศจึงไม่ตายตัว สังคมไม่เพียงแต่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และการแสดงออกที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางเพศของบุคคลเท่านั้น แต่ยังจัดวางระบบและให้ความหมายเรื่องเพศในมิติต่าง ๆ ไปด้วย แบบจำลองนี้ยังเห็นด้วยว่าความสนใจด้านกามารมณ์ (The Direction of Erotic Interest) มิได้เกิดขึ้นเองในตัวบุคคล แต่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากสิ่งต่าง ๆ หลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้แบบจำลองนี้ปฏิเสธการมีอยู่ของแรงขับทางเพศแต่เชื่อว่าความต้องการทางเพศถูกสร้างขึ้นโดยวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์จากแรงผลักดันและความสามารถของร่างกาย

2. แบบจำลองอิทธิพลทางวัฒนธรรม (Cultural Influence Model) กล่าวคือแบบจำลองนี้มีแนวคิดที่ว่าเพศสัมพันธ์เป็นเสมือนวัตถุพื้นฐานให้กับการทำหน้าที่ทางวัฒนธรรม โดยจะเน้นให้เห็นบทบาทของวัฒนธรรมและการเรียนรู้ที่ช่วยก่อรูปของพฤติกรรมและทัศนคติทางเพศขึ้นมา วัฒนธรรมจะเป็นทั้งตัวเสริมและตัวยับยั้งการแสดงออกทางเพศ แม้ว่าวัฒนธรรมจะถูกเชื่อว่าเป็นตัวสร้างรูปแบบการแสดงออกทางเพศและขนบธรรมเนียมทางเพศก็ตาม แต่รากเหง้าความสัมพันธ์ที่แท้จริงซึ่งเป็นตัวกำหนดก็คือระบบชีววิทยาที่ปรากฏออกมาในรูปของแรงขับทางเพศ โดยสรุปแล้วแบบจำลองนี้ยอมรับการจัดแบ่งที่เป็นสากล เช่น การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างชายกับหญิง (Heterosexual) การมีเพศสัมพันธ์ระหว่างชายกับชาย หรือหญิงกับหญิง (Homosexual) และยอมรับการมีอยู่ของแรงขับทางเพศในร่างกายมนุษย์

ส่วน บาร์เกอร์ (Parker, 1996) ก็ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับเพศสัมพันธ์ภายใต้ความเป็นชาย (Male Sexuality) ไว้ว่า เพศสัมพันธ์ภายใต้ความเป็นชาย เป็นผลมาจากกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ โดยเชื่อว่าการปรารถนาเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ในชายเป็นสัญชาตญาณทางกายภาพที่ไม่สามารถควบคุมร่างกายและความปรารถนาได้ ดังนั้น ผู้ชายจึงไม่ต้องรู้สึกรับผิดชอบต่อการกระทำในกิจกรรมทางเพศดังกล่าว นอกจากนั้น ยังมีความเชื่อที่ว่ากิจกรรมทางเพศผู้ชายจะเป็นผู้กระตุ้น ผู้ริเริ่ม ผู้ล่วงล้ำ ส่วนผู้หญิงต้องอดทน ยอมตาม และเป็นผู้ถูกล่วงล้ำ ดังนั้นผู้ชายจึงถูกมองว่าเป็นผู้มีความสามารถทางเพศมากกว่าหญิง การที่เพศชายมีเพศสัมพันธ์จึงถือว่าเป็นสิ่งธรรมชาติและมีความหมายว่าเป็นความสนุกสนานเพลิดเพลิน นอกจากนี้ส่วนใหญ่ยังยอมรับด้วยว่าธรรมชาติของผู้ชายนั้นสามารถที่จะมีเพศสัมพันธ์ได้ทุกสถานการณ์หรือทุกโอกาส ผู้ชายใดที่สามารถปลดปล่อยความต้องการทางเพศโดยการซื้อบริการทางเพศได้ โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มองเป็นเรื่องธรรมดา (Knodel et al, 1987, p. 183) จาก

โครงสร้างทางสังคมที่เน้นความเป็นใหญ่ของผู้ชาย โดยให้สิทธิต่าง ๆ แก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เช่น สิทธิที่สามารถมีเพศสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามได้หลาย ๆ คน ทั้งก่อนสมรสและหรือเหนือการสมรส ในขณะที่ผู้หญิงหากกระทำพฤติกรรมดังกล่าวก็จะถูกประณามและลงโทษอย่างรุนแรงทั้งทาง กฎหมายและศีลธรรม ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า การแต่งงานเป็นเงื่อนไขสำคัญและเป็น รูปแบบหนึ่งของการควบคุมพฤติกรรมทางเพศ หรือเพศสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคม โดยแต่ ละสังคมมีทัศนคติเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศหรือเพศสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน บางสังคมมีข้อห้าม และบทลงโทษที่เฉียบขาดเกี่ยวกับการมีเพศสัมพันธ์ทั้งก่อนและนอกการสมรส(ยศ สันตสมบัติ, 2544, หน้า 95)

ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ได้จำแนกรูปแบบทางเพศของมนุษย์ตามระบบ ศีลธรรม (Morality) ของสังคมต่าง ๆ ออกเป็น 3 ประเภท คือ (ยศ สันตสมบัติ, 2532, หน้า 42)

1. ระบบศีลธรรมที่เปิดโอกาสให้สังคมมีเสรีภาพทางเพศได้อย่างเต็มที่สัญญาติญาณ ทางเพศได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระโดยปราศจากความรู้สึกลึกซึ้งและห่วงกังวลต่อการตั้งครรภ์ บุคคลมีโอกาสเลือกคูรักของตนเองได้ตามอำเภอใจโดยไม่จำกัดเพศและวัยทุกคนมีสิทธิ ที่จะ ดักดวงความสุขทางร่างกายได้อย่างเต็มที่
2. ระบบศีลธรรม สอนให้มนุษย์เก็บกอดสัญญาติญาณทางเพศไว้ เพศสัมพันธ์มีหน้าที่ เพียงเพื่อการขยายเผ่าพันธุ์เท่านั้น
3. ระบบศีลธรรมแบบมีอารยธรรมมีความเจริญทางสังคมวัฒนธรรมพฤติกรรมหรือ การแสดงออกทางเพศจะถูกเก็บกอดมากยิ่งขึ้น เพศสัมพันธ์จะถูกจำกัดอยู่แต่ในระหว่างชายและ หญิงที่เป็นคู่สมรสกันเท่านั้น สามีและภรรยาจะใช้ชีวิตร่วมกันตลอดไปและเพศสัมพันธ์นอกสมรส ทุกรูปแบบถือว่าเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรม

หากพิจารณา การมีเพศสัมพันธ์นอกสมรส (Extramarital Sex) หมายถึง การมี ความสัมพันธ์ทางเพศนอกเหนือไปจากคู่สมรส แม้ว่าเป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมส่วนใหญ่ไม่ยอมรับ เพราะมีผลเสียตามมามากมาย แต่ในความเป็นจริงแทบทุกวัฒนธรรมต่างมีพฤติกรรมเพศสัมพันธ์ นอกสมรสนี้ปรากฏให้เห็นโดยทั่ว และเป็นการยากที่จะวัดว่าเกิดขึ้นบ่อยเพียงใด ในสังคมส่วนใหญ่ เพศสัมพันธ์นอกสมรสของฝ่ายภรรยาจะถูกประณามหรือตำหนิจากสังคมมากกว่าฝ่ายสามี ทั้งนี้ เนื่องมาจากมาตรฐานเชิงซ้อน (Double Standard) กล่าวคือ มาตรฐานเชิงซ้อนในมิตินี้ หมายถึง ค่านิยมที่ยกย่องผู้ชายให้เป็นใหญ่และสามารถมีเพศสัมพันธ์ได้อิสระกว่าหญิง ซึ่งเป็นค่านิยมที่ ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรมที่เอื้อต่อการเกิด การมีเพศสัมพันธ์นอกสมรส เช่น ค่านิยมในการแสวงหาความสุขทางเพศจากหญิงอื่น เงื่อนไข

บางประการในความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส สภาพทางเศรษฐกิจสังคม ความเจริญหรือวัตถุนิยม และวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ระบบครอบครัวในแต่ละสังคมจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามบรรทัดฐาน ทางสังคม โดยจะจัดสรรสิทธิและพันธะผูกพันต่าง ๆ เพื่อสืบทอดสังคมต่อไปภายใต้สถาบันครอบครัวการแต่งงาน ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการควบคุมความปรารถนาทางเพศให้อยู่ภายใต้ระบบครอบครัวที่แสดงถึงอำนาจและความเป็นสากลของกฎเกณฑ์ทางเพศในการสร้างความชอบธรรมต่อการมีพฤติกรรมทางเพศ เพศสัมพันธ์จะถูกพันธนาการไว้ภายใต้ระบบการแต่งงานและบทบาทของครอบครัวเท่านั้นจึงจะเป็นเกียรติภูมิในการแสดงออก ซึ่งความสัมพันธ์ทางเพศดังนั้นครอบครัวจึงเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคม ทำหน้าที่ดูแลควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกสังคมอย่างเข้มงวดนอกจากนั้น ยังเป็นสถาบันชั้นพื้นฐานที่นำมาซึ่งความน่าเชื่อถือและความสงบสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้หญิงที่ถูกสอนให้ยึดมั่นต่อหน้าที่ของตนเองในอุดมการณ์เหย้าเรือน ทุกสิ่งที่อยู่นอกขอบเขตของครอบครัวคือความต่ำช้า ลามก และล้าสมัยซึ่งต้องทำลายให้สิ้น (ยศ สันตสมบัติ, 2535, หน้า 75)

กล่าวได้ว่า สถาบันทางสังคม อันได้แก่ ครอบครัว เพื่อน โรงเรียน ศาสนา และสื่อสารมวลชนจะทำหน้าที่อบรมบ่มเพาะ ดอกหญ้า หรือเป็นตัวแบบวิถีชีวิตทางเพศให้แก่สมาชิกของสังคมตามบรรทัดฐาน ตามขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรมของสังคม บุคคลจะมีค่านิยมทางเพศเป็นอย่างไรหรือมากน้อยเพียงใด จึงอยู่กับความสามารถในการรับรู้ การซึมซับ การตั้งใจรับเข้าไว้หรือการเลียนแบบของบุคคลนั้น ๆ ผ่านการประกอบสร้างทางสังคม ดังนั้น การที่บุคคลจะมีค่านิยมการสำส่อนทางเพศมากน้อยเพียงใดจึงขึ้นอยู่กับคุณลักษณะและปัจจัยแวดล้อมด้วย หากพิจารณา พฤติกรรมทางเพศที่บุคคลแสดงออก บ้างสอดคล้องเป็นไปตามความคาดหวังของสังคม บ้างขัดแย้งไม่เป็นไปตามกรอบที่สังคมกำหนด กล่าวคือ มีพฤติกรรมที่ผิดไปจากการยอมรับของสังคมหรือเป็นพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ไม่ประพฤติ และอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนกับผู้อื่นได้ ซึ่งอาจปรากฏให้เห็นได้หลายรูปแบบ โดยทั่วไปแล้วเพศชายจะเป็นผู้ประพฤติหรือมีพฤติกรรมทางเพศในรูปแบบแปลก ๆ มากกว่าผู้หญิงอาจเป็นเพราะผู้ชายมีความสนใจในเรื่องเพศ และมีอิสระในเรื่องเพศมากกว่า แต่อย่างไรก็ตาม การมีพฤติกรรมที่แปลกแยก แตกต่างก็มีใช้ว่าบุคคลนั้นจะมีพฤติกรรมที่ผิดปกติในทางเพศที่เป็นอันตรายต่อทั้งตัวเองและผู้อื่นเสมอไป ยิ่งโดยเฉพาะในปัจจุบันหลายสังคมเริ่มเปิดกว้างยอมรับความแตกต่างด้านเพศมากขึ้น

พฤติกรรมทางเพศภายใต้บทบาทเพศและเพศวิถีนี้ ปัจเจกบุคคลสามารถแสดงออกได้อย่างหลากหลายภายใต้กรอบของสังคมโดยเชื่อมโยงกับระบบชีวกลไก ซึ่งแตกต่างกันออกไป

พฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกมานั้น ยังอาจถูกจัดจำแนกว่าเป็นพฤติกรรมปกติที่บุคคลสามารถกระทำได้ในขณะเดียวกันก็อาจถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากกรอบมาตรฐานที่ดีงามของสังคมได้เมื่อพฤติกรรมนั้นถูกพิจารณาในบริบทที่แตกต่าง เช่น พฤติกรรมรักร่วมเพศ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย แต่ถึงกระนั้นสมาชิกในสังคมบางส่วนก็ยังถือว่าพฤติกรรมดังกล่าวเป็นปัญหาและไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมอยู่

กล่าวโดยสรุป จากกรอบแนวคิดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศในมิติของภาวะอนามัย การเจริญพันธุ์ บทบาททางเพศ และเพศวิถีดังที่กล่าวมาข้างต้น สามารถทำให้เข้าใจได้ว่าเรื่องเพศของมนุษย์ เป็นเรื่องที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางชีววิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา และวัฒนธรรม ซึ่งถูกประกอบสร้างขึ้นภายใต้บริบทของสังคม หากพิจารณาความรู้เรื่องเพศอาจแยกได้เป็น 2 กระบวนการ คือ พัฒนาการทางธรรมชาติของร่างกายที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในเรื่องเพศภายใต้ระบบชีวกลไก และการเรียนรู้ทางสังคมของบุคคลที่ส่งผลต่อบทบาทเพศและวิถีปฏิบัติทางเพศซึ่งมีความลื่นไหลและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้สังคมจึงไม่เพียงแต่มีอิทธิพลต่อการรับรู้และการแสดงพฤติกรรมทางเพศของบุคคลเท่านั้นแต่ยังสามารถจัดวางระบบ กำหนดกรอบการกระทำและการให้ความหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องเพศด้วย

3. แนวคิดเรื่องเพศในมิติพุทธศาสนา

มนุษย์เกือบทุกสังคมมักมีความคิดความเชื่อที่เกี่ยวกับลัทธิศาสนา โดยส่วนใหญ่มักให้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและกำหนดแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ด้วยเหตุนี้ ศาสนาจึงมีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างยิ่ง มนุษย์ผู้เลื่อมใสในลัทธิศาสนานั้น ๆ มักดำเนินชีวิตโดยสัมพันธ์กับศาสนบัญญัติหรือข้อกำหนดที่ศาสนบัญญัติไว้ ไม่เว้นแม้กระทั่งเรื่องเพศ ซึ่งเป็นกิจกรรมตามธรรมชาติของมนุษย์ทั้งในมิติของการสืบเผ่าต่อพันธุ์และในมิติของพิศواسกามารมณ์ ศาสนายังเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการกำหนดกรอบความคิด ความเชื่อ และวิถีปฏิบัติของผู้คนอย่างยากที่จะปฏิเสธได้

สำหรับในสังคมไทย นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาฮินดู อย่างไรก็ตามบริบทด้านพื้นที่ วัฒนธรรม และยุคสมัย เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศาสนานั้น ๆ สามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปึกแผ่นและยั่งยืนด้วย หากพิจารณา อาจกล่าวได้ว่าศาสนาที่ดำรงสถิตอยู่อย่างยั่งยืนยาวนาน และมั่นคง ในสังคมไทย คือ ศาสนาพุทธ จากหลักฐานโบราณคดีและศิลปจารึก พบว่าดินแดนประเทศไทยรับพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยอาณาจักรทวารวดี คือ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 9 เป็นอย่างน้อย (ธวัช ปุณณโกศล, 2550, หน้า 1) ดังนั้น ในที่นี้จึงขอกกล่าวถึงเฉพาะเรื่องเพศในบาง

มิติที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และอาจมีการเชื่อมโยงไปสู่หลักคิดหรือแนวคิดของศาสนาอื่นบ้าง ในบางประเด็นที่อาจทำให้เข้าใจวัฒนธรรมทางเพศภายใต้บริบทสังคมไทยชัดเจนยิ่งขึ้น

3.1 กามและการสังวาสในพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นให้มนุษย์รู้จักพิจารณาความเป็นจริงตามธรรมชาติที่อยู่ภายในตัวตน พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องทุกข์และการดับทุกข์ โดยชี้ให้เห็นถึงความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตา หลักธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเพื่อกวาดดับทุกข์หรือการหลุดพ้นนั้น สามารถจัดเป็นหมวดหมู่ได้มากมาย แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศในมิติที่เป็นอุปสรรคหรือขัดขวางต่อการดำรงชีวิตที่เป็นปกติสุขตามอุดมคติของพุทธศาสนิกชน ตลอดจนแนวปฏิบัติอันเป็นสาระสำคัญบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศสำหรับนักบวชในพุทธศาสนาด้วย

พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า “กาม” ค่อนข้างมาก ทั้งนี้เพราะกามเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งมนุษย์สามารถเข้าไปข้องเกี่ยวได้ง่าย จากพจนานุกรมพุทธศาสน์ออนไลน์ ฉบับประมวลศัพท์ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (2553) ได้ให้ความหมายคำว่า กามและกลุ่มคำที่เกี่ยวข้องกับคำว่ากามไว้ พอจะนำมาประมวลเพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นได้ ดังนี้ กาม คือ ความใคร่ ความอยาก ความปรารถนา สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ ทั้งนี้ กาม มี 2 ประเภท คือ 1) กิเลสกาม หมายถึง กิเลสที่ทำให้ใคร่ กิเลส ที่ทำให้อยาก เจตสิกอันเศร้าหมอง ชักให้ใคร่ ให้รัก ให้อยากได้ ประกอบด้วย ราคะ โลภะ อิจฉา หรืออยากได้ เป็นต้น 2) วัตถุกาม หมายถึง วัตถุอันน่าใคร่ ได้แก่ กามคุณ 5 ซึ่งหมายถึง ส่วนที่น่าปรารถนา น่าใคร่ มี 5 ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะหรือสัมผัสทางกายที่น่าใคร่ น่าพอใจ นอกจากนี้ ยังปรากฏคำอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกามอีกมาก เช่น กามตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในกาม ความอยากได้กาม กามราคะ หมายถึง ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลสกาม ความใคร่กาม กามสุข หมายถึง สุขในทางกาม สุขที่เกิดจากกามารมณ์ กามสุขัลลิกานุโยค หมายถึง การประกอบตนให้พัวพันหมกมุ่นอยู่ในกามสุข กามารมณ์ หมายถึง อารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนาในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือในความหมายทั่วไปก็คือความรู้สึกทางกามนั่นเอง สำหรับคำว่ากามะสุมิจจาจาร นั้น หมายถึง ความประพฤติผิดในกามทั้งหลาย ความผิดประเวณี เป็นต้น

จากความหมายของคำต่าง ๆ ที่ยกมาข้างต้น เป็นกลุ่มคำที่สามารถโยงใยเกี่ยวข้องกับเรื่องเพศในวิถีชีวิตได้แทบทั้งสิ้น แม้ความหมายในเชิงลึกจะกินความได้มากและซับซ้อนเกินกว่าจะนำมาอธิบายได้โดยง่าย แต่สำหรับในวิถีการดำเนินชีวิตของปุถุชนพุทธมามกะ คำเหล่านี้ถูกทำให้เข้าใจได้ภายใต้บริบทสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งแน่นอนว่าจะต้องมีความหมายอัน

เป็นแก่นแกนที่คนส่วนใหญ่ในสังคมสามารถเข้าใจร่วมกันได้ แม้จะไม่ลึกซึ้งเท่าที่กลุ่มนักบวชและบัณฑิตผู้ศึกษาธรรมนำไปใช้หรือตีความในเชิงปรัชญา แต่เท่าที่ปรากฏในสังคมชาวบ้านทั่วไปสามารถสะท้อนให้เห็นถึงมิติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศได้ ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

กามในศีลข้อ 3 สำหรับในพุทธศาสนา ศีลที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จัก คือ เบญจศีลหรือศีล 5 ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อกำหนดหรือหลักเบื้องต้นเกี่ยวกับความประพฤติที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมนั้น ๆ ดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข เพราะศีล 5 นี้ ประกอบไปด้วย เจตนาและความตั้งใจที่จะประพฤติดี ดึงเว้นจากความชั่วทั้งทางกายและวาจา สำหรับในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะศีลข้อที่ 3 คือ กาเมสุมิจฉาจารา เภรณเณิ ทั้งนี้เพราะศีลข้อนี้ มีความสัมพันธ์อย่างชัดเจนในเรื่องพฤติกรรมทางเพศ ดังพิจารณาได้จากการวิเคราะห์ของ ไพเราะ มาเจริญ (2550, หน้า 132-138) ดังนี้

คำว่า กาเมสุมิจฉาจาร หรือศีลข้อที่ 3 นี้ เมื่อแยกออกจะประกอบด้วยคำ 3 คำ คือ 1) กาเมสุ ได้แก่ ความประพฤติเอื้อเฟื้อด้วยดีในกรรมของคนคู่กัน หรือหมายถึง การเสพเมถุนนั่นเอง 2) มิจฉา หมายถึง ลามก คือ บัณฑิตทั้งหลายยอมติเตียนอย่างแน่นอน และ 3) อจาร ได้แก่ ความประพฤติ เมื่อรวมกันแล้ว กาเมสุมิจฉาจาร จึงหมายถึง การประพฤติลามกในการเสพเมถุน หรือการประพฤติผิดในกามทั้งหลายที่บัณฑิตพึงติเตียน โดยธรรมชาติเป็นเหตุแห่งการประพฤติผิดในการเสพเมถุนนั้น

อย่างไรก็ตาม การกระทำที่ถือได้ว่าเป็นการละเมิดศีลข้อ 3 จะต้องประกอบด้วยองค์ 4 ดังนี้ 1) วัตถุอันไม่ควรถึงหรือวัตถุที่สมควรเกี่ยวข้อง 2) มีจิตคิดจะเสกในวัตถุอันไม่ควรถึงนั้น 3) มีความพยายามในการเสก และ 4) ยังมรรคให้ถึงมรรคหยุดอยู่ หมายถึง การทำให้อวัยวะเพศจรดถึงกัน อาจสังเกตได้ว่า การล่วงศีลข้อ 3 เป็นการกระทำของคนเป็นคู่ และฝ่ายชายมีโอกาสทำผิดหรือล่วงศีลได้ง่ายและกว้างขวางกว่าฝ่ายหญิง อรรถกถาจารย์จึงวางข้อวินิจฉัยการกระทำของฝ่ายชายไว้ก่อนว่า วัตถุที่ไม่ควรถึงหรือไม่ควรเกี่ยวข้อง ได้แก่ หญิง 20 จำพวก คือ หญิงที่มารดารักษา หญิงที่บิดารักษา หญิงที่มารดาบิดารักษา หญิงที่พี่ชาย-น้องชายรักษา หญิงที่พี่สาว-น้องสาวรักษา หญิงที่มีญาติรักษาปกครอง หญิงที่โคตรวงศ์รักษา หญิงที่ธรรมรักษา หญิงที่มีการอารักขา ผู้ดูแล หรือกฎหมายรักษา หญิงที่มีผู้หมั้นหมายไว้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ หญิงที่ชายซื้อมาด้วยทรัพย์ หญิงที่อยู่ด้วยความพอใจ หญิงที่อยู่ด้วยโศกะหรือหวังในทรัพย์สินจากชาย หญิงที่อยู่ด้วยแผ่นผ้าหรือหวังในเครื่องนุ่งห่ม เครื่องประดับจากชาย หญิงที่สมรสหรือมีสามีแล้ว หญิงผู้มีเทริดนำไปหรือหญิงที่ชายช่วยให้พ้นจากการแบกทูนของบนศีรษะ หญิงที่เป็นทั้งทาสทั้งภรรยา หญิงที่เป็นทั้งผู้ทำงานทั้งภรรยา หญิงที่ธงนำมาหรือเป็นเชลยแล้วตกเป็นภรรยาของชายนั้น และหญิงที่บุรุษอยู่ร่วมเพียงครู่ ส่วนฝ่ายหญิงนั้น ชายต้องห้าม ได้แก่ ชายอื่นที่ไม่ใช่สามีของตน ซึ่งถือได้ว่า

เป็นวัตถุที่ไม่ควรถึงสำหรับหญิงในเกือบทุกจำพวก

จากที่กล่าวมามาทั้งหมด สะท้อนให้เห็นว่าพุทธศาสนาไม่สนับสนุนให้ยินดีในกามหรือความใคร่ โดยเฉพาะในมิติของการอารมณ์ที่เป็นความปรารถนาในทางเพศอันเนื่องมาจาก รูป เสียง กลิ่น รส และการสัมผัสทางกาย ซึ่งจะก่อให้เกิดกามราคะหรือความกำหนัดที่เพิ่มขึ้นจนอาจนำความทุกข์มาสู่ตัวผู้ นั่นทั้งยังเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อหนทางในการดับทุกข์หรือการแสวงหาความหลุดพ้นจากสังสารวัฏได้ อย่างไรก็ตาม นั่นคือหลักหรือแนวคิดในเชิงปรัชญาสำหรับนักบวชหรือผู้ปฏิบัติที่เคร่งครัด แต่ในส่วนของพุทธศาสนิกชนทั่วไปหรือฆราวาสที่มีได้เคร่งครัดนัก กฎหรือศีลต่าง ๆ เป็นเพียงกรอบที่ใช้สำหรับเตือนสติและสำรวจตัวเองว่าได้กระทำหรือมิได้กระทำในสิ่งใดที่ยังประโยชน์แก่ตนเอง คนรอบข้าง และสังคมโดยรวม ด้วยเหตุดังนี้ จึงพบได้ว่ามีฆราวาสจำนวนมากประพฤติปฏิบัติตนล่วงละเมิดศีลต่าง ๆ อยู่เป็นนิจ โดยเฉพาะในเรื่องกาม

สำหรับคำว่า “สังวาส” ตามความหมายที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (2548, หน้า 1065) ได้อธิบายไว้ในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ ชุดคำวัด หมายถึง การอยู่ร่วมกัน การอยู่ด้วยกัน และธรรมเป็นเครื่องเสมอกัน แต่สำหรับในสังคมไทยคำว่าสังวาสถูกนำมาใช้ในมิติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศอย่างชัดเจนและเข้าใจตรงกันในเกือบทุกหน่วยย่อยของสังคม คือ การร่วมประเวณี การมีเพศสัมพันธ์

หากพิจารณา เฉพาะเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสังวาสเท่าที่มีปรากฏในคัมภีร์ จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมการสังวาสที่ถูกบันทึกถ่ายทอดมานั้น มีเหตุและปัจจัยที่หลากหลาย อีกทั้งรูปแบบและลักษณะของการสังวาสในอดีตก็มิได้แตกต่างไปจากสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในสังคมปัจจุบันเท่าใดนัก สะท้อนให้เห็นได้ว่า เรื่องการสังวาสในมิติทางเพศ เป็นเรื่องที่มีดำเนินต่อเนื่องมาอย่างยาวนานยากที่จะแยกออกได้จากวิถีของการดำรงชีวิต แม้ในเพศบรรพชิตก็ยังปรากฏว่ามีการละเมิดบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้บ่อยครั้ง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า พุทธศาสนามีได้ปฏิเสธเรื่องของการสังวาสอย่างสิ้นเชิง ทั้งยังสามารถยอมรับได้ด้วยว่า การสังวาสในมิติทางเพศเป็นวิถีทางของธรรมชาติ ซึ่งผู้ครองเรือนหรือฆราวาสสามารถประพฤติปฏิบัติได้แต่อาจจะต้องคำนึงถึงความถูกต้องเหมาะสมด้วย ดังที่พุทธิสาลอ (2552, หน้า 11) ได้แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ไว้ว่า “เมถุนธรรม สังวาส และประเวณี เป็นพฤติกรรมของชาวบ้าน” ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า พุทธศาสนาสามารถจำแนกทัศนคติที่มีต่อเรื่องเพศและการสังวาสอันเป็นวิถีทางตามธรรมชาติของผู้ครองเรือนโดยทั่วไปได้ กล่าวคือ มนุษย์ผู้ครองเรือนสามารถแสดงเกี่ยวกับเรื่องเพศได้ตามครรลองของชีวิต เพียงแต่ต้องคำนึงถึงความเป็นปกติสุขของตนเอง คู่ครอง และสังคม แต่สำหรับนักบวชหรือบรรพชิตที่ละจากการครองเรือนแล้ว ต้องถือเพศพรหมจรรย์อย่างเคร่งครัด คือ

ถือบวช ปฏิบัติธรรมอันประเสริฐ มีเจตจำนงในการละเว้นการสังวาสทุกรูปแบบ

นอกจากนี้ พุทธิสาร (2552, หน้า 2 – 6, 9 – 10) ยังได้วิเคราะห์เหตุการณ์พฤติกรรม การสังวาสและลักษณะของการสังวาสที่ปรากฏในพระไตรปิฎกไว้ โดยชี้ให้เห็นว่า การสังวาสนั้น เกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยหลายประการ ดังพอจะสรุปได้ คือ 1) สืบเผ่าต่อพันธุ์ หรือเจริญพันธุ์ 2) ความสัมพันธ์ทางการทูตและการเมือง 3) เพศพาณิชย์และผลประโยชน์ 4) สัมพันธ์กับศรัทธาและความเชื่อ 5) การตั้งครมภ์ที่ไม่พึงประสงค์ และ 6) เพื่อหฤหรรษ์ สุขารมณ์และสุนทรียะ

จากที่กล่าวมา อาจเข้าใจได้ว่ามนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเพศชาย เพศหญิง หรือคนข้ามเพศ เมื่อเจริญเติบโตจนสามารถสืบพันธุ์ได้ ธรรมชาติจะผลักดันให้เกิดความรู้สึกและความต้องการทางเพศ โดยได้รับอิทธิพลผลมาจากแรงขับภายในและกระตุ้นเร้าจากภายนอก ทั้งนี้โดยปกติแล้ว มนุษย์ส่วนใหญ่มักจะแสวงหาหนทางในการปลดปล่อย ตอบสนอง หรือบำบัดอารมณ์ทางเพศด้วยการแสดงพฤติกรรมการสังวาสวิธีต่าง ๆ ทั้งนี้พฤติกรรมการสังวาสนั้นสามารถแสดงออกได้อย่าง หลากหลาย หากพิจารณาในพระไตรปิฎก เล่ม 1 – 8 เฉพาะส่วนที่เป็นวินัยบัญญัติ ทั้งของ พระภิกษุและภิกษุณี ปรากฏเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมการสังวาสที่มีความ หลากหลาย ดังที่ พุทธิสาร (2552, หน้า 8 – 9) ได้ศึกษาและจัดจำแนกไว้ สรุปได้ดังนี้

1. การสังวาสระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
2. การสังวาสระหว่างมนุษย์กับสัตว์
3. การสังวาสระหว่างมนุษย์กับอมมนุษย์
4. การสังวาสระหว่างมนุษย์กับซากศพหรือโครงกระดูก
5. การสังวาสที่กระทำต่อสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายที่สื่อถึงเพศ หรืออุปกรณ์ที่ช่วยให้สำเร็จความใคร่ได้ด้วยตนเอง

หากพิจารณา พฤติกรรมการสังวาสที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น พุทธิสาร (2552, หน้า 9) ยังได้สรุปข้อคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ไว้ด้วยว่า หากมอง พฤติกรรมการสังวาสว่าเป็นพฤติกรรมธรรมชาติ ซึ่งมีปลายทางคือความหฤหรรษ์หรือความสุขสม มนุษย์ส่วนหนึ่งก็คงแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาดังเช่นที่ปรากฏ แต่หากเทียบเคียงกับการ วินิจฉัยทางจิต พฤติกรรมการสังวาสตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกดังที่กล่าวมานี้ หลายกรณีอาจ ถูกพิจารณาโดยยึดตามคำวินิจฉัยของแพทย์ว่าเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนหรือผิดแผกไปจาก มาตรฐานทั่วไป เช่น มีความปรารถนาทางเพศมากเกินไป (Hyper Sexual disorder) มีความปรารถนาทางเพศน้อยเกินไป (Hypo Sexual disorder) มีความปรารถนาทางเพศผิดรูป (Paraphilias) เช่น ปรารถนาที่จะใช้วัตถุวะเพศ (Exhibitionism) ปรารถนาที่จะถูไถอวัยวะเพศกับ

บุคคลอื่น (Frotteurism) ปรารถนาที่จะแอบดูบุคคลอื่นเปลือยหรือมีเพศสัมพันธ์กัน (Voyeurism) ดังนั้นนอกเหนือจากมุมมองที่พยายามจะเข้าใจว่าพฤติกรรมทางเพศ โดยเฉพาะการสังวาสเป็น การแสดงออกตามธรรมชาติแล้ว อาจต้องเปิดมุมมองอื่นเพื่อเปรียบเทียบ อันอาจจะทำให้เข้าใจ พฤติกรรมทางเพศและการสังวาสในมิติต่าง ๆ ให้กว้างมากยิ่งขึ้นได้

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าอารมณความรู้สึกในทางกามและพฤติกรรมการสังวาสหรือ การมีเพศสัมพันธ์นั้น เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่ในพุทธศาสนาและบริบทสังคมไทยมานาน แม้โดย แนวทางปฏิบัติและจารีตประเพณีแล้ว เรื่องกามและการสังวาสจะถูกนิยามโดยการให้ความหมาย ที่สะท้อนให้เห็นถึงการกำกับ ควบคุม และเฝ้าระวังต่อประพฤติกการแสดงออกที่อยู่นอกกรอบ ไม่ สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีตามที่ศาสนาและสังคมกำหนด แต่อาจสังเกตเห็นได้ว่า พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่พึงประสงค์ในเชิงปรัชญาของศาสนาและสังคมนั้น ยังปรากฏให้เห็นมากมาย อีกทั้งในบาง พฤติกรรมราวกับว่าจะไม่ใช่เรื่องผิดแปลกร้ายแรงอันใด ผู้กระทำความผิดที่ จะทำทนายและฝ่าฝืน กฎระเบียบต่าง ๆ ของศาสนาและสังคมอยู่เป็นนิจ

แม้ว่าพุทธศาสนาจะไม่สนับสนุนให้ยินดีในเรื่องกามหรือความใคร่ โดยเฉพาะ ในมิติ ของกามารมณ์ แต่พุทธศาสนาก็สามารถจำแนกทัศนคติที่มีต่อเรื่องเพศและการสังวาสตามความ เหมาะสมสำหรับมนุษย์ผู้ครองเรือนโดยทั่วไปได้ กล่าวคือ มนุษย์ผู้ครองเรือนทุกคนสามารถ แสดงออก หรือประพฤติปฏิบัติในเรื่องเพศตามวิถีทางของธรรมชาติและครรลองของชีวิต โดยมี ต้องเคร่งครัดในเรื่องเพศพรหมจรรย์เหมือนนักบวชหรือบรรพชิตผู้สละการถือครองเรือนแล้ว แต่ถึง กระนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่พุทธศาสนิกชนผู้ครองเรือนจะต้องมีหลักคิด หรือแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเรื่องเพศและการครองคู่อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อความเป็นปกติสุขของตนเอง คู่ครอง และสังคมด้วย

แนวคิดในทางพุทธศาสนาอีกมิติหนึ่งการที่ชายหญิงจะแต่งงานอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา อาจใช้แนวคิดในการพิจารณาเลือกคู่ชีวิตของตน โดยยึดหลักกรรม 4 ประการ (อง.จตุกก. 21/61/86) ดังที่ วิจิตร ศิริรัตน์ (2552, หน้า 53 – 54) ได้สรุปไว้ดังนี้

ประการที่หนึ่ง สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ได้แก่ ทั้งคู่มีความเชื่อเหมือนกัน เช่น เชื่อว่าทำดียอมได้ดี ทำความชั่วยอมได้ชั่ว

ประการที่สอง สีสสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล ได้แก่ ทั้งคู่มีศีลธรรม มีพฤติกรรมที่ดีงาม

ประการที่สาม จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน ได้แก่ ทั้งคู่มีจิตใจใคร่บริจาค ทานชอบทำบุญกุศลต่าง ๆ หรือมีนิสัยเสียสละนั่นเอง

ประการที่สี่ ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา ได้แก่ ทั้งคู่มีปัญญา รู้จักบาป บุญ

คุณ โทษ ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ เป็นต้น

นอกจากนี้ ในคัมภีร์พุทธศาสนา ยังปรากฏแนวคิดสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของคู่สามีภรรยาแบบต่าง ๆ ทั้งนี้โดยอาศัยการเชื่อมโยงและตีความจากลักษณะของภรรยา 7 ประเภท (อง.สตตก.23/60/92) ตามที่ เรื่องอุไร กุศลาสัย (2535, หน้า 45 -72) สรุปไว้และเทียบเคียงไปยังลักษณะของสามีในรูปแบบเดียวกันกับลักษณะของภรรยาที่ปรากฏในคัมภีร์ดังกล่าว ดังอาจสรุปได้เป็น 7 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง สามีภรรยาเหมือนเพชรฆาต หรือ วรภักตดา อัยยภริยา “วรกา” แปลว่า หญิงผู้ฆ่า ในที่นี้ หมายถึง เพชรฆาต คนผู้ฆ่าผลาญคนอื่น ดังนั้น สามีภรรยาประเภทนี้ จึงมีลักษณะเป็นคนจิตใจชั่วร้าย มุ่งทำลายกัน นับได้ว่าเป็นสามีภรรยาที่ล้างผลาญซึ่งกันและกันทั้งชีวิตและสมบัติ

ประเภทที่สอง สามีภรรยาเหมือนโจร หรือ ใจริภักตดา ใจริภริยา ในที่นี้คือคู่สามีภรรยาแบบล้างผลาญทรัพย์สินของกันและกัน ชอบลักขโมยสิ่งของ เงินทอง ที่คู่ตนหามาได้

ประเภทที่สาม สามีภรรยาเหมือนนาย หรือ อัยยภักตดา อัยยภริยา “อัยยา” แปลว่า นาย ในที่นี้หมายถึง สามีภรรยาที่วางตัวเป็นนายของอีกฝ่าย ชอบโอหังทำตัวเป็นใหญ่ เกียจคร้าน มักมากในราคะจริต โลภละโมภ พุดจาหยาบค้าย จิตใจโหดร้าย ไม่รู้จักหน้าที่ของตน สามีภรรยาประเภทนี้มักลงหลุมศพดีศรีของกันและกัน

ประเภทที่สี่ สามีภรรยาเหมือนบิดามารดา หรือ ปิตาภักตดา มาตาภริยา สามีภรรยาแบบนี้ ได้แก่ คู่ที่ครองรักกันดุจบิดามารดากระทำต่อบุตร ซึ่งเป็นความรักที่ประกอบ ด้วยคุณธรรม คือ เมตตาและกรุณา (พ.ป.า.11/228/232) ไม่มีที่สิ้นสุด โอบอ้อมอารี ปฏิบัติต่อกันแบบสามีเป็นเหมือนบิดาของภรรยา และภรรยาเป็นเหมือนมารดาของสามี

ประเภทที่ห้า สามีภรรยาเหมือนพี่น้อง หรือ ภาตาภักตดา ภคินีภริยา สามีภรรยาแบบนี้ ได้แก่ คู่ที่ครองรักดูแลเอาใจใส่กันแบบสามีนับถือรักใคร่ภรรยาเสมือนน้องสาวส่วนภรณานับถือรักใคร่สามีเสมือนพี่ชาย สุภาพอ่อนโยน เคารพนบนอบเชื่อฟังสามี สามีภรรยาประเภทนี้มักจะมีอายุไม่ต่างกันมาก ครองคู่อยู่ร่วมกันเหมือนพี่น้อง

ประเภทที่หก สามีภรรยาเหมือนเพื่อน หรือ สขาภักตดา สขาภริยา “สขา” แปลว่า เพื่อนฝูง ในที่นี้ หมายถึง สามีภรรยาที่ครองคู่อยู่ร่วมกันในลักษณะที่แสดงออกต่อกันดุจเพื่อน สามีภรรยาแบบนี้ มักมีศีลธรรม ซื่อสัตย์ต่อกัน ดีใจที่ได้พบหน้ากันเหมือนเพื่อนที่มีได้เจอกันมานาน

ประเภทที่เจ็ด สามีภรรยาเหมือนทาสทาสี หรือ ทาสภักตดา ทาสีภริยา ในที่นี้ หมายถึง คู่สามีภรรยาที่มีความรู้สึกนึกคิดต่อกันแบบตนต้องตกเป็นทาสหรือคนรับใช้ คือ สงบเสงี่ยม อยู่ใน

โอรพา ต้องปฏิบัติต่อคู่ของตนดุจทำงานให้นายจ้างหรือเจ้านาย

นอกจากนี้ ยังได้มีผู้ตีความคัมภีร์ (อง.จตุกก.21/53/75) และเสนอแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาไว้ โดยแบ่งเป็น 4 ประการ ดังนี้ วิจิตร ศิริรัตน์ (2552, หน้า 56)

ประการที่หนึ่ง สามีมี ภรรยาได้แก่ ทั้งคู่เป็นคนไม่มีศีลธรรม มีอหิชาภัยคับแคบ ตระหนี่ ปากร้าย มักด่าสมณพราหมณ์ ไม่ยินดีในการให้ทาน

ประการที่สอง สามีมี ภรรยาเทพธิดา ได้แก่ สามีเป็นคนไม่มีศีลธรรม อหิชาภัยคับแคบ ตระหนี่ แต่ภรรยาเป็นคนมีศีลธรรม รู้จักพูดไพเราะ มีอหิชาภัยแผ่แผ่

ประการที่สาม สามีเทวดา ภรรยาได้แก่ สามีเป็นคนมีศีลธรรม มีอหิชาภัยแผ่แผ่ แต่ภรรยาไม่มีศีลธรรม มีอหิชาภัยคับแคบ ตระหนี่

ประการที่สี่ สามีเทวดา ภรรยาเทพธิดา ได้แก่ ทั้งคู่เป็นคนมีศีลธรรม ทำ พูด คิดสิ่งใด ก็ทำ พูด คิด ด้วยเมตตากรุณาต่อกัน

นอกจากนี้ พุทธศาสนายังมีแนวคิดที่เป็นหลักอันพึงปฏิบัติต่อกันสำหรับสามีภรรยาเพื่อการครองคู่อย่างเป็นปกติสุข ดังพิจารณาได้จากที่ วิจิตร ศิริรัตน์ (2552, หน้า 57, 60 – 62) รวบรวมไว้ ดังนี้

หลักปฏิบัติอันเป็นหน้าที่สำหรับสามีที่พึงปฏิบัติต่อภรรยา ประกอบด้วยหลัก 5 ประการ (ที.ปา.11/201/204) ได้แก่

ประการที่หนึ่ง สามีมานนายนะ ปฏิบัติด้วยนับถือว่าเป็นภรรยา คือ สามียกย่องให้เกียรติภรรยาของตนทั้งต่อหน้าและลับหลัง

ประการที่สอง อวิมานนายนะ ปฏิบัติให้เกียรติไม่ดูหมิ่นเหยียดหยามนินทา คือ สามีไม่ว่ากล่าวเปรียบเปรยเมื่อภรรยาทำผิด ควรจะหาโอกาสชี้แจงในภายหลัง สามีภรรยาส่วนมาก ตอนที่ยังเป็นคู่รักกันจะเกรงใจกันแต่พอแต่งงานกันไปแล้ว ทั้งคู่ก็มักจะไม่มีความเกรงใจกัน ต่างคนต่างคิดว่าตนเก่ง

ประการที่สาม อนติจริยานะ ปฏิบัติด้วยการไม่ประพฤตินอกใจภรรยา คือ มีความซื่อสัตย์ต่อภรรยาของตนไม่ประพฤตินอกใจเป็นคนเจ้าชู้คบหากับหญิงอื่น

ประการที่สี่ อัสสริยโอสสัคเคนะ ปฏิบัติด้วยการมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านให้ คือ สามีให้ภรรยาปกครองบุตรธิดา ดูแลทรัพย์สินสมบัติและกิจการในบ้านเรือน

ประการที่ห้า อลังการานุปปทาเนนะ ปฏิบัติด้วยการให้เครื่องแต่งตัวในโอกาสเหมาะสม คือ สามีให้เงินทองแก่ภรรยาเพื่อใช้จ่ายใช้สอยหรือซื้อข้าวของเครื่องใช้ในโอกาสที่สมควร สามี

ควรให้ของขวัญในโอกาสที่เหมาะสมเพื่อเป็นการแสดงความรักใคร่

หลักปฏิบัติอันเป็นหน้าที่สำหรับภรรยาที่พึงปฏิบัติต่อสามี ประกอบไปด้วยหลัก 5 ประการ (ที.ปา.11/201/204) ได้แก่

ประการที่หนึ่ง สุตังวิหิตกัมมันตา ปฏิบัติตอบด้วยการจัดงานบ้านให้ดี ได้แก่ ภรรยารู้จักการจัดการ บริหารงานบ้านให้เป็นที่เรียบร้อย ดูแลบุตรธิดา

ประการที่สอง สุตังคหิตปริชชา ปฏิบัติตอบด้วยการช่วยเหลือและเคารพบิดามารดา ญาติพี่น้อง และคนข้างเคียงของฝ่ายสามี ได้แก่ ภรรยาพึงทำความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวและญาติของสามี เอื้อให้ความช่วยเหลือตามฐานะที่จะทำได้

ประการที่สาม อนติจาริน ปฏิบัติตอบด้วยไม่ประพฤตินอกใจคบผู้สวามี คือ ภรรยาต้องมีความซื่อสัตย์ต่อสามีของตนเท่านั้น ไม่ประพฤตินอกใจสามี

ประการที่สี่ สัมภตัง อนรูกชติ ปฏิบัติรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ คือ ภรรยาไม่ใช้จ่าย สรุ่ยสรวาย รู้จักใช้ทรัพย์อย่างประหยัด เก็บออมทรัพย์สินที่หามาได้

ประการที่ห้า ทักขา โหติ อนลสา สัพเพกัจเจสุ ปฏิบัติด้วยการขยันทำงานและกิจการทั้งปวงในบ้านให้ดีเรียบร้อย

สำหรับหลักแห่งการครองเรือนที่ส่งเสริมความความไว้วางใจซึ่งกันและกัน อันสามารถนำความสงบสุขมาสู่ชีวิตคู่ได้ สามีภรรยานั้น ๆ ควรยึดหลักธรรมที่เรียกว่า "สมราวาสธรรม" (ส.ส. 15/845/316) ที่ประกอบด้วย 4 ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง สัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ สามีภรรยาต้องซื่อสัตย์ต่อกันในฐานะที่เป็นคู่ครองของกันและกัน ไม่คิดนอกใจ นอกจากนี้ ผู้ครองเรือนควรประพฤติสัจจะอันมีลักษณะ 5 ประการ ดังนี้ด้วย คือ ตรงต่อหน้าที่ ตรงต่อภาระงาน ตรงต่อเวลา ตรงต่อบุคคล และตรงต่อความดี

ประการที่สอง ทมะ หมายถึง ความข่มใจของตน ได้แก่ การข่มใจไม่ให้โกรธ ข่มใจไม่ให้หลงมัวเมาในสิ่งไม่ดีในชีวิตครองเรือนครองรัก

ประการที่สาม ขันติ หมายถึง ความอดทน ได้แก่ มีความอดทนต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน อดทนในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

ประการที่สี่ จาคะ หมายถึง การเสียสละ สำหรับภณีกุครอง เมื่อเกิดทะเลาะหรือมีปัญหาในการอยู่ร่วมกัน ทั้งสองต้องสละอารมณ์ที่ไม่ดีหรือเรื่องกลัดกลุ้มใจให้ได้

จากที่กล่าวมา ถือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของแนวคิดและหลักปฏิบัติในการใช้ชีวิตคู่ตามแนวทางพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้ว่าพุทธศาสนามีได้ปฏิเสธการใช้ชีวิตคู่ หรือการครองเรือนแบบที่ชายหญิงต้องมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน ทั้งยังวางแนวทางปฏิบัติไว้มากมายเพื่อให้ผู้ครองเรือน

นั้นสามารถดำเนินชีวิตคู่อยู่ร่วมกันอย่างราบรื่น มั่นคง ยั่งยืน และเป็นปกติสุข

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม

มนุษย์เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งที่มีความแตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่น ๆ หากพิจารณาจะเห็นว่า มนุษย์มีการจัดระเบียบโครงสร้างสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างซับซ้อน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบแผน มีอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรือง ทั้งยังมีการมีการเรียนรู้และสืบทอดอารยธรรมนั้น ๆ มาตราบนานปัจจุบัน ภายใต้บริบททางสังคม พื้นที่ อาณาเขต และวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย กล่าวเฉพาะวัฒนธรรม ถือได้เป็นเครื่องยืนยันที่ชัดเจนประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเหนือกว่าของมนุษย์เมื่อเทียบกับสัตว์โลกทั้งปวง คำว่า "วัฒนธรรม" มีความหมายที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับว่าผู้ใช้ต้องการกล่าวถึงวัฒนธรรมในบริบทใด ในที่นี้จะกล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมในบางมิติ ดังนี้

วัฒนธรรม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Culture ซึ่งมีรากศัพท์มาจาก Cultura ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง โดยที่สามารถใช้อธิบายถึงความหมายว่า มนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญงอกงามได้ด้วย

พระยาอนุมานราชธน (ม.ป.ป.) บรรพบุรุษคนสำคัญของสังคมไทย กล่าวถึงคำว่า วัฒนธรรมไว้อย่างสอดคล้องกับการถอดความที่มาจากภาษาละตินว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ที่สามารถถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้ และเอาอย่างกันได้

ส่วน จุฬารัตน สุวรรณภา (2551, หน้า 3) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ ดังนี้ วัฒนธรรม มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ รวมทั้งการจัดระเบียบตลอดจนระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยี ที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยได้วิวัฒนาการสืบทอดกันมาอย่างมีแบบแผน

เกษม เพ็ญภินันท์ (2551, หน้า 1) ได้กล่าวถึงนิยามของวัฒนธรรม โดยชี้ให้เห็นว่า แท้จริงคำว่าวัฒนธรรมยังคงมีความหมายที่คลุมเครือ พร่ามัว และถูกนำไปใช้ในบริบทที่ต่างกันไป แต่ถึงกระนั้น โดยแท้จริงแล้ว วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่อยู่กับชีวิตของมนุษย์ตลอดเวลาแต่มีถูกลดทอนทางด้านความหมายให้เป็นเพียงลักษณะเฉพาะที่กล่าวถึงคุณค่าชนิดหนึ่งมีนัยยะเกี่ยวข้องกับ ความเจริญงอกงามของสังคมและมนุษยชาติ รวมทั้งยังได้กลายมาเป็นมาตรฐานของสังคมที่เข้ามากำหนดกรอบในการดำเนินชีวิต

สมชาย ภคภาสนีวิวัฒน์ (2545, หน้า 121) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ระบบค่านิยมหรือทัศนคติหรือแนวความคิดของคนที่อยู่ในสังคมเดียวกัน โดยปกติค่านิยมจะเป็นปัจจัยที่จะกำหนดพฤติกรรม ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของมนุษย์จะได้รับแรงกระตุ้นจากแนวความคิด ทัศนคติ หรือความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง วัฒนธรรมจะมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคม เป็นระบบของการกลมเกลียวทางสังคม

เทเลอร์ (Tylor อ้างถึงใน ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2551, หน้า 5) นักมานุษยวิทยาผู้มีชื่อเสียงได้ให้นิยามของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมคือความศรัทธา พิธีกรรมในเชิงชาติพันธุ์อย่างกว้าง ๆ แล้วคือองค์รวมอันซับซ้อน อันได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรมกฎหมาย จารีต และความสามารถ ตลอดจนนิสัยอื่น ๆ ที่มนุษย์มีในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม สำหรับในด้านสังคมศาสตร์นั้นวัฒนธรรมถูกนิยามไว้อย่างกว้าง ๆ คือ วิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมและแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุก ๆ อย่างรวมทั้งบรรดาผลงานทั้งหมดที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและความรู้ต่าง ๆ เป็นต้น (ฉวีวรรณ สุวรรณภา, 2551, หน้า 3)

ส่วนการนิยามวัฒนธรรมในความหมายที่ต่างไปจากความศรัทธา ยังมาจากนักสังคมวิทยาสายตีความ เช่น แมกซ์ เวเบอร์ โดยเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นทุนทรัพย์ของเลี้ยวต่าง ๆ ของเหตุการณ์ในโลกที่ไม่มีที่สิ้นสุด อันเกิดจากการให้ความหมายและความสำคัญจากจุดยืนของมนุษย์ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2551, หน้า 6) สำหรับประเด็นความหมายของวัฒนธรรมที่นิยามกันอย่างแพร่หลายที่นี้ คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford Geertz) เป็นอีกผู้หนึ่งที่นักมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาทั่วไปให้ความสนใจและนำความคิดที่เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมตามแนวทางของเขามาอธิบายหรือตีความวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ ให้กว้างขวางออกไป โดยสรุปแล้ว เกียร์ซ ได้ให้นิยามวัฒนธรรมไว้ 2 มิติ คือ 1) วัฒนธรรม คือ โลกทัศน์ ค่านิยม และคุณสมบัติอื่น ๆ ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่งโดยเฉพาะซึ่งมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมกลุ่มอื่น ๆ ทั้งนี้โดยพิจารณาไปที่เนื้อหาสาระหลักของกลุ่มที่มีลักษณะอันเป็นพื้นฐานเดียวกัน หรือที่เรียกว่าสารัตถะนิยม 2) วัฒนธรรมถูกให้ความหมายไว้ว่าเป็นรูปแบบของความหมายที่ได้รับสืบทอดกันมาในรูปของสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นระบบของแนวความคิดที่ได้รับสืบทอดกันมาและแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ ซึ่งผู้คนใช้ติดต่อสื่อสาร เก็บรักษาไว้ และพัฒนา เพื่อเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับชีวิตและทัศนะที่มีต่อชีวิต (อดิน รพีพัฒน์, 2551, หน้า 74 – 76)

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับความหมายของวัฒนธรรมนี้ สจิวต ฮอลล์ (Stuart Hall) ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเสาหลักของวัฒนธรรมศึกษาแห่งสำนักเบอร์มิงแฮมที่มีอิทธิพลทำให้การศึกษาวรรณกรรมแพร่กระจายไปในแวดวงวิชาการมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาทั่วโลก ได้กล่าวถึงความหมายของ

วัฒนธรรมไว้โดยมองในมุมที่ต่างออกไปคือ วัฒนธรรมไม่ใช่อะไรบางอย่างที่มักเข้าใจว่าเป็นสิ่งทรงคุณค่า เช่น ประเพณีดั้งเดิมและความเชื่อศาสนาหรือสิ่งที่มีไว้เพื่อชื่นชม หากแต่วัฒนธรรมโดยรากฐานแล้วเป็นเรื่องทางการเมือง เป็นสนามของการต่อสู้ดิ้นรนผ่านปฏิบัติการทางสังคม เป็นพื้นที่ของโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ได้สถาปนาขึ้นมา แต่ทว่าก็อาจถูกท้าทาย สั่นคลอน ทำลายล้างลงได้เช่นกัน (วสันต์ ภัยภูณีก้าว, 2551, หน้า 4)

นอกจากนี้ หากพิจารณาวัฒนธรรมในความหมายของ คลิฟฟอร์ด เกียร์ซ ที่ให้น้ำหนักของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งมีมนุษย์เป็นผู้กำหนดขยายเฝ้าความหมายนั้น วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างน้อยสามประการ คือ ประการแรก วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างและถูกสร้างขึ้นใหม่อยู่ตลอดเวลาผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดมาจากข้อเท็จจริงทางสังคม ประการที่สอง ในฐานะที่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง วัฒนธรรมไม่ได้มีอำนาจในการกำหนดหรือเป็นสิ่งที่อ้างอิงที่จริงแท้อย่างเป็นวัตถุวิสัยเช่นดังกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และประการที่สาม มนุษย์นั้นรับรู้ความหมายหรือผนวกความหมายเข้ากับพฤติกรรมทางสังคมผ่านการแสดง ในแง่นี้ พฤติกรรมจึงไม่ใช่เป็นสิ่งที่บรรจไว้ด้วยความหมาย หากแต่วัฒนธรรมมีความหมายขึ้นมาได้จากการตีความ (ปีนแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2551, หน้า 11)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์ประกอบสร้างและให้ความหมายร่วมกัน เพื่อสื่อสาร ตกลง ทำความเข้าใจกันอย่างสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตภายใต้บริบทของพื้นที่ กลุ่ม และสังคมที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งอาจมีทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุสามารถจับต้องได้และสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งต้องอาศัยการตีความทำความเข้าใจ เช่น ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม โดยที่สิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นนี้สามารถถ่ายทอด เลียนแบบ หรือเปลี่ยนแปลงได้ตามสังคม ทั้งยังอาจกลายมาเป็นมาตรฐานของสังคมที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดกรอบในการดำเนินชีวิตด้วย

ส่วนความสำคัญของวัฒนธรรมนั้น เกษม เพ็ญภินันท์ (2551, หน้า 2) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้เพื่อมีชีวิตอยู่ และยังเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตทางสังคม วัฒนธรรมย่อมมีความสำคัญมากกว่าการสั่งสมบ่มเพาะด้วยประสบการณ์ เพราะว่าการแสดงออกของความเป็นตัวตนของแต่ละบุคคลแต่ละสังคม ย่อมนำเสนอผ่านรูปแบบทางวัฒนธรรม โดยรวมแล้วอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมมีความสำคัญ เป็นสิ่งที่ช่วยสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ เพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทั้งยังเป็นกรอบ เกณฑ์ แห่งวิถีปฏิบัติของสมาชิกในสังคมให้สามารถเรียนรู้ สืบทอด และจัดระเบียบความสัมพันธ์ของผู้คนให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเหมาะสมและเป็นปกติสุข ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงต้องมีวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม และ

เนื่องจากวัฒนธรรมมีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งยังมีความหมายครอบคลุมในหลากหลายมิติจึงทำให้มีผู้สนใจศึกษาวิเคราะห์ ศึกษารวบรวมวัฒนธรรมในบริบทต่าง ๆ อันก่อให้เกิดแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมมากมาย

สำหรับหน้าที่ของวัฒนธรรมนั้น สามารถพิจารณาได้เป็นหลายมิติ ดังที่ วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ (2546, หน้า 50) อธิบายไว้ พอสรุปได้เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบัน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม เช่น วัฒนธรรมอิสลาม อนุญาตให้ผู้ชายที่มีความสามารถเลี้ยงดูและให้ความยุติธรรมแก่ภรรยา สามารถมีภรรยาได้มากกว่า 1 คน โดยไม่เกิน 4 แต่ห้ามสมรสระหว่างเพศเดียวกันอย่างเด็ดขาด ในขณะที่ศาสนาอื่นอนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาได้เพียง 1 คน แต่ไม่มีบัญญัติห้ามความสัมพันธ์ระหว่างเพศเดียวกัน ฉะนั้น รูปแบบของสถาบันครอบครัวจึงอาจแตกต่างกันได้
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมมนุษย์ พฤติกรรมของคนจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมนั้น ๆ
3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควบคุมสังคม สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยให้สังคมเพราะวัฒนธรรมจะมีทั้งความศรัทธา ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน ตลอดจนผลตอบแทนในการปฏิบัติ และมีบทลงโทษเมื่อฝ่าฝืน

ในด้านประเภทของวัฒนธรรมนั้น เรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond William อ้างถึงใน เกษม เพ็ญภินันท์, 2551, หน้า 3) ได้จัดจำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ความเป็นสิ่งที่คุ้นเคยของจิต
2. พัฒนาการทางด้านภูมิปัญญาของสังคมโดยรวม
3. ศิลปะ
4. วิธีชีวิตมนุษย์

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการส่วนใหญ่มักจะจัดจำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ 1) วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ ซึ่งได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มนุษย์คิดค้นผลิตขึ้นมา เช่น สิ่งก่อสร้าง อาคารบ้านเรือน อาวุธยุทโธปกรณ์ และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น 2) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หมายถึงอุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิด ภาษา ความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ลัทธิการเมือง กฎหมาย วิธีการกระทำและแบบแผนในการดำเนินชีวิต ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมที่มองเห็นไม่ได้ (สุพัตรา สุภาพ, 2542, หน้า 35)

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งยังสามารถติดตัวมนุษย์ไปได้ทุกหนทุกแห่ง วัฒนธรรมจึงมีความเลื่อนไหลหรือเปลี่ยนแปลงได้ ด้วยเหตุดังนี้ วัฒนธรรมจึงไม่ติดตรึง

ตายตัวอยู่กับพื้นที่อาณาเขต กล่าวคือ เมื่อบุคคลใดเข้าไปอยู่ในวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง ย่อมเกิดการเรียนรู้ซึมซับปรับตัวนำวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ มายึดถือปฏิบัติ ทั้งยังอาจนำวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเข้าไปเผยแพร่ จะด้วยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ความเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้น ทำให้เกิดแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอีกมิติหนึ่งซึ่งเรียกว่า “วัฒนธรรมข้ามพรมแดน”

ประมาณศตวรรษที่ 21 แนวคิดเรื่องพรมแดนที่เคยเชื่อกันว่ามีอาณาบริเวณที่แน่นอนตายตัว กลับถูกท้าทายโดยกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์การเดินทางเคลื่อนย้ายเงินทุน สิ่งของ การติดต่อสื่อสาร ความคิด รวมไปถึงวัฒนธรรม เครือข่ายการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพกว่าการข้ามพรมแดนในสมัยโบราณมาก (รัตน โสสกุล, 2551 หน้า 8) หากพิจารณา คำว่า “พรมแดน” มีนัยสำคัญที่เชื่อมโยงกับรัฐชาติ โดยที่นักวิชาการรัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์กระแสชาตินิยมมักจะพิจารณาพรมแดนในฐานะที่มีรัฐเป็นศูนย์กลางผูกโยงกับอำนาจอธิปไตยของรัฐเหนือดินแดนที่มีอาณาเขตแน่ชัด ทั้งยังเชื่อกันว่าในแต่ละพรมแดนมีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของผู้คนที่ต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติ รัฐมีอำนาจในการสอดส่อง ตรวจสอบ ใ้ระวังความเหมือนต่างภายในและนอกพรมแดนของรัฐตน การเคลื่อนย้ายที่ไม่เป็นไปตามกฎหมายของรัฐจึงต้องมีบทลงโทษ (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2545, หน้า 1 – 6)

สำหรับวัฒนธรรมข้ามพรมแดนนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากการเปลี่ยนแปลงในโลกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ วิถีชีวิตทางสังคมของมนุษยชาติได้ก้าวไปสู่แบบแผนใหม่ทางวัฒนธรรมที่มีพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ซับซ้อนและมีความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น ดังนั้น วัฒนธรรมข้ามพรมแดนส่วนหนึ่งจึงถูกสร้างขึ้นโดยผู้คนที่ข้ามพรมแดนเอง ซึ่งผลิตซ้ำความคิดจินตนาการ รสนิยม วิถีชีวิต การอธิบายหรือให้ความหมายต่อสิ่งรอบ ๆ ตัว ที่อยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเชื่อมโยงกับสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว ตลาด รัฐ เนื่องจากการโยกย้ายข้ามแดนทำให้เกิดพื้นที่ใหม่ทางวัฒนธรรมขึ้น ผู้คนจึงไม่ยึดโยงกับความหมายที่โลกทางวัฒนธรรมเดิมให้ไว้เป็นหลักอีกต่อไป ดังนั้น วัฒนธรรมข้ามพรมแดนจึงสะท้อนถึงลักษณะผสมผสานหรือวัฒนธรรมลูกผสมพันทาง รวมทั้งยังมีลักษณะการต่อรอง ต่อต้าน หรือร่วมมือกับความหมายเดิมทั้งนี้โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เป็นบริบทแวดล้อม (รัตน โสสกุล, 2551, หน้า 9 – 10)

ด้วยเหตุดังนี้จึงกล่าวได้ว่า สังคมแต่ละสังคมมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมต่อกัน ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมนั้นอาจเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ ดังตัวอย่างที่ อมรา พงศาพิชญ์ (2549, หน้า 16 – 21) ได้อธิบายไว้ 4 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่หนึ่ง การปรับตัว มักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่ง

หรือหลายส่วนเพื่อให้ความสัมพันธ์ลงตัว

ลักษณะที่สอง การสร้างสรรค์หรือผสมผสานและการผสมกลมกลืน มักใช้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างสองกลุ่มคนที่มีสังคมวัฒนธรรมต่างกันและมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกัน และกัน

ลักษณะที่สาม บุรณาการทางวัฒนธรรมและทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมคือการมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกันและไม่ได้มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน

ลักษณะที่สี่ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นเมื่อมีการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมที่ต่างกันถ้าสมาชิกในกลุ่มไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองชุด

หากพิจารณา วัฒนธรรมไทยมีลักษณะเช่นเดียวกับวัฒนธรรมอื่น ๆ คือ ตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน โดยส่วนรวมแล้วไม่ใช่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์คนหนึ่งกับมนุษย์อีกคนหนึ่งหรือมนุษย์กับวัตถุสิ่งของเท่านั้น (ระจัน วัฒนะสิงห์, 2520, หน้า 33) แต่วัฒนธรรมที่บ่งชี้ความเป็นไทยได้นั้นมีหลายลักษณะ ทั้งยังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตาม ยังปรากฏวัฒนธรรมที่เป็นแกนกลางหรือที่เรียกว่า “วัฒนธรรมแห่งชาติ” ซึ่งพอจะเข้าใจได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดความเป็นไทย เช่น ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้วัฒนธรรมจะเป็นเรื่องของการสั่งสมปฏิบัติ และสืบทอดโดยคนหมู่มากในสังคม แต่ถึงกระนั้นชนชั้นปกครองหรือผู้ที่มีบทบาทในสังคมชั้นสูงก็สามารถผลักดันหรือสถาปนาให้เกิดวัฒนธรรมแกนกลางหรือวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นได้ เช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พยายามสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระราชอำนาจของพระองค์ในฐานะสถาบันพระมหากษัตริย์และสังคมที่มีชนชั้นตามหลักชาตินิยม เช่นเดียวกันพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเน้นการนิยามความเป็นไทยที่การสร้างสัญลักษณ์ที่ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์กลางของรัฐ ส่วนพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนิยามความหมายของชาติไทยที่วิถีชีวิตผูกพันกับวัฒนธรรมไทยความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และพระพุทธศาสนา ด้านสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้นิยามความเป็นไทยผ่านวิถีคิดเรื่องความรักในอิสราภของชาติ ความปราศจากวิหิงสาและความฉลาดในการประสานประโยชน์ สำหรับหลวงวิจิตรวาทการนั้นเน้นความเป็นไทยในแง่ของศิลปะที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณเพื่อให้คนไทยมีความภูมิใจในชาติ ส่วนในด้านอุปนิสัยนั้นกระตุ้นให้คนไทยมีแนวคิดเกี่ยวเรื่องความก้าวหน้า ความมุ่งมั่น อุทิศตน ขยันหมั่นเพียร ศรัทธาและเชื่อ

ผู้นำ ตลอดจนการยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นต้น (สายชล สัตยานุรักษ์, 2550, หน้า 7 – 8 , 10, 13 – 14)

แต่ถึงกระนั้นความเป็นไทยที่แสดงออกโดยผ่านวัฒนธรรมซึ่งคนส่วนใหญ่ยอมรับและสืบทอดกันต่อมานี้มิได้มีเฉพาะวัฒนธรรมแห่งชาติที่ถูกผลักดันหรือสถาปนาขึ้นโดยชนชั้นปกครองเท่านั้น หากแต่ยังมีวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มชนต่าง ๆ ตามแบบวิถีชีวิตเฉพาะถิ่นซึ่งแนบชิดกับการดำรงอยู่มากกว่าวัฒนธรรมแกนกลางที่ชนชั้นปกครองหรือรัฐพยายามสถาปนาขึ้น เช่น วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อเรื่องผี การบูชาบรรพบุรุษและเครือญาติ พิธีกรรมเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ นิทานพื้นบ้าน ดนตรี อาหาร และความรื่นเริง เป็นต้น ซึ่งมีส่วนส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนภายใต้บริบทของพื้นที่และเวลา อันทำให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่สอดคล้องประสานคล้ายคลึงกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าวัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมพื้นบ้านนี้มักจะเกี่ยวข้องหรือกำเนิดเนื่องมาจากชีวิตและการผลิตเพื่อการดำรงอยู่อย่างแท้จริง

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ประกอบสร้างและกำหนดความหมายขึ้นเพื่อสื่อสารทำความเข้าใจกันในชีวิตประจำวัน โดยสัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและปัจจัยอื่น ๆ วัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นนี้เป็นทั้งสิ่งที่สามารถจับต้องได้หรือที่เรียกว่าวัตถุและสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้ เป็นนามธรรมที่ต้องอาศัยการตีความทำความเข้าใจ ทั้งยังสามารถแพร่กระจายได้ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีความหลากหลาย เลื่อนไหล ซับซ้อน และเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับรากเหง้าทางสังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี การเมือง และอำนาจ เป็นต้น การศึกษาวัฒนธรรมจึงมีแนวคิดและวิธีการในการศึกษาที่หลากหลายตามไปด้วย สำหรับประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวิวัฒนาการและสืบทอดวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน จากการศึกษาประวัติศาสตร์ในสมัยสุโขทัยทำให้ทราบว่า วัฒนธรรมในสมัยนั้นมีรากฐานมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองมาก แม้ต่อมาอาณาจักรสุโขทัยจะเสื่อมอำนาจลง และอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรืองขึ้น แต่อาณาจักรกรุงศรีอยุธยาก็ได้รับวัฒนธรรมของอาณาจักรสุโขทัยหลายประการเข้าไปเป็นสมบัติของตน จวบจนในสมัยรัตนโกสินทร์ วัฒนธรรมต่าง ๆ ยังคงถูกเลือกสรร ยึดถือ และปฏิบัติสืบทอดกันมา แม้วัฒนธรรมจะเลื่อนไหลหรือเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แต่การศึกษาวัฒนธรรมสามารถกระทำได้โดยใช้แนวคิดตามวิธีคิด วัฒนธรรมศึกษา ผ่านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ คติความเชื่อ และค่านิยม เป็นต้น หากพิจารณาการศึกษาวัฒนธรรมไทยโดยการพิจารณาแนวคิดวัฒนธรรมศึกษานี้ น่าจะอยู่ที่ความสามารถในการวิเคราะห์เบื้องหลังหรือเหตุปัจจัยที่เชื่อมต่อกันระหว่างความหมายในแง่ลึกกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาภายใต้ลักษณะนิสัยเฉพาะบุคคลและลักษณะนิสัย

ส่วนรวมที่เป็นแบบแผนของสังคมในบริบทสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งส่งผลทำให้วัฒนธรรมมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่งตายตัว การศึกษาวัฒนธรรมหรือการพยายามทำความเข้าใจวัฒนธรรมในบางครั้งอาจต้องมองและเข้าใจวัฒนธรรมโดยไม่ยึดติดคุณค่าพื้นฐานดั้งเดิมที่เป็นรากเหง้า หากแต่อาจขยายมุมมองวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นกลไกทางสังคม ที่เกี่ยวเนื่องยึดโยงสัมพันธ์กันอย่างมีโครงสร้าง ซึ่งฉีกให้ส่วนต่าง ๆ ของสังคมรวมอยู่ด้วยกันได้อย่างเป็นระบบและกลมกลืน ที่อาจมีความหลากหลาย ด้วยเหตุดังนี้ นักวิจัยวัฒนธรรมของไทยจึงเริ่มมองเห็นการเปลี่ยนแปลงความหมายในวัฒนธรรมมากขึ้น เมื่อประกอบกับการผสมผสานความคิดของ แมกซ์ เว็บบอร์ (Max Weber) ก็ยิ่งทำให้เข้าใจความหมายในลักษณะที่สามารถลื่นไหลไปได้ตามบริบท กล่าวโดยสรุปวัฒนธรรมเป็นปฏิบัติการและมีความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ ดังนั้นการศึกษาวัฒนธรรมจึงต้องมองอย่างรอบด้าน เชื่อมโยง และขยายกรอบความคิดเพิ่มเติมในการยอมรับและทำความเข้าใจความหมาย ตลอดจนปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงออกทางวัฒนธรรม เพื่อช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมที่นับวันยังมีความซับซ้อน ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ อย่างรอบด้าน และหลากหลาย

สำหรับวัฒนธรรมทางเพศในการศึกษาค้นคว้านี้ ผู้ศึกษาค้นคว้ามุ่งทำความเข้าใจเฉพาะประเด็นความเชื่อ ค่านิยม และวิถีปฏิบัติทางเพศที่ปรากฏอยู่ในสังคมเมือง จังหวัดชลบุรี โดยผ่านการเรียนรู้ สืบทอด และเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันมาตามกาลสมัย ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตแตกต่างหลากหลาย และเลื่อนไหล ทั้งนี้โดยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยสำคัญ คือ อิทธิพลจากการปรับตัวของชนชั้นนำในสังคมไทยหลังการทำให้ทันสมัย อิทธิพลของทหารอเมริกันในสังคมไทยสมัยสงครามเวียดนาม และอิทธิพลของทุนนิยมต่างประเทศและการทำให้ทันสมัยในสังคมไทย

แนวคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัย กระบวนการกลายเป็นเมือง

การศึกษาค้นคว้านี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของภาวะการทำให้ทันสมัยที่มีต่อวัฒนธรรมทางเพศของผู้ชายไทยในสังคมเมืองจังหวัดชลบุรี เพื่อศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางเพศของผู้ชายไทยในสังคมเมืองจังหวัดชลบุรี และเพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทางเพศ สำหรับใช้เป็นฐานข้อมูลในการทำความเข้าใจสังคมไทยในมิติทางเพศให้กว้างขวางและหลากหลายมากขึ้น ดังนั้นเพื่อขยายกรอบ ความเข้าใจและเปิดมุมมองในการศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้งและชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาค้นคว้าจึงเห็นว่าควรนำแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอันประกอบไปด้วย แนวคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (Modernization) และกระบวนการกลายเป็นเมือง (Urbanization) มาประกอบใช้ ทั้งนี้แนวคิดและทฤษฎีทั้งสองนั้นมีที่มาจากการศึกษาทาง

สังคมศาสตร์ตะวันตกเกี่ยวกับการพัฒนานับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 จนมาถึงทศวรรษที่ 1970 (พ.ศ. 2493 – 2513) โดยในช่วงระยะเวลาดังกล่าวถือเป็นช่วงที่สำคัญของการศึกษาทางสังคมศาสตร์ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาและการทำให้ทันสมัย ซึ่งนักวิชาการ อาทิ นักรัฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ ตลอดจนนักสังคมวิทยา เริ่มให้ความสนใจประเทศที่ด้อยพัฒนา รวมไปถึงประเทศที่ไม่เป็นประชาธิปไตยด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า นักคิดหรือนักทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่ให้ความสนใจต่อการพัฒนา ทำให้ทันสมัย มักจะนำเสนอมุมมองเกี่ยวกับการพัฒนาและด้อยพัฒนาอย่างสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดที่สอดคล้องกับการพัฒนาตามระบบทุนนิยมและสังคมนิยม ซึ่งนักทฤษฎีทางสังคมศาสตร์แนวเสรีนิยมจากประเทศที่พัฒนาแล้วมักจะอ้างถึงและชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการแพร่กระจายระบบทุนนิยม เทคโนโลยี และการผลิตด้วยวิธีการทางอุตสาหกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาให้แก่ประเทศที่ด้อยพัฒนาหรือประเทศที่ถูกเรียกว่าโลกที่ 3 ในทางตรงกันข้าม นักทฤษฎีทางสังคมศาสตร์แนวสังคมนิยมหรือนักทฤษฎีที่ได้รับอิทธิพลจากคาร์ล มาร์กซ และมาร์กซิสต์ (Marxist) กลับโจมตีแนวทางของนักทฤษฎีการพัฒนาแนวเสรีนิยมว่า การแพร่กระจายระบบทุนนิยมและเทคโนโลยีจะส่งผลที่เป็นลบกับประเทศด้อยพัฒนา (Chilcote, 1994, p. 215 ; Outwaite, 2002, p. xv)

ความแตกต่างในการนำเสนอมุมมองด้านแนวคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัยเพื่อพัฒนานั้น ได้นำไปสู่การทำความเข้าใจความหมาย การอธิบาย ตลอดจนก่อให้เกิดแนวคิดและทฤษฎีที่มีอิทธิพลต่อการผลิตวรรณกรรมที่นำเสนอเนื้อหาหรือเรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาในมิติต่าง ๆ ตามมาอีกมาก นับจากทศวรรษที่ 1950 จนถึงปัจจุบัน เช่น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพึ่งพา (Cardoso, 1972, p. 169) การพัฒนาทางการเมือง (Huntington, 1968, p. 144) ความด้อยการพัฒนา (Frank, 1969, p. 159) และกระบวนการทำให้เป็นทันสมัย (Parsons, 1964, p. 83) อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิด ทฤษฎี และผลงานทางวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการพัฒนาจะมีความหลากหลายและซับซ้อน แต่หากจะจำแนกอย่างกว้าง ๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น 6 แนวคิดและวิธีการศึกษาที่สำคัญ ๆ (Chilcote, 1994, p. 217) ดังนี้ 1) การพัฒนาการเมือง (Political development) 2) การพัฒนาและชาตินิยม (Development and Nationalism) 3) การทำให้ทันสมัย (Modernization) 4) ความด้อยพัฒนา (Underdevelopment) 5) การพึ่งพา (Dependency) และ 6) จักรวรรดินิยม (Imperialism)

เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีกรอบหรือแนวทางในการวิเคราะห์วัฒนธรรมทางเพศของผู้ชายไทยในสังคมเมืองอย่างแจ่มชัดมากขึ้น ผู้ศึกษาค้นคว้าจึงเลือกใช้แนวคิดและทฤษฎี

การทำให้ทันสมัยมาเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสการพัฒนาและความเป็นเมืองที่แพร่ไปสู่จังหวัดชลบุรี ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า แนวคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัยและกระบวนการกลายเป็นเมืองมีลักษณะร่วมกันทางทฤษฎีในการอธิบายปรากฏการณ์ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมสามารถทำให้สังคมที่พัฒนาน้อยกว่ามีลักษณะเหมือนกับสังคมที่พัฒนามากกว่าได้ แนวการศึกษาแบบนี้มองการพัฒนาของแต่ละสังคมโดยให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมีลำดับขั้นตอน คือ จากจุดเริ่มหรือสภาพดั้งเดิมก่อนมีอุตสาหกรรมผ่านช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อไปสู่สภาวะทันสมัย ซึ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนานี้มีผลกระทบต่องាំងสังคมและบุคคลไปพร้อม ๆ กันด้วย (อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2550, หน้า 41)

กล่าวกันว่ารากเหง้าของทฤษฎีการทำให้ทันสมัยนี้มีที่มาจากบรรดาทฤษฎีวิวัฒนาการของสังคม ซึ่งเติบโตขึ้นมาในศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ ทฤษฎีวิวัฒนาการของสังคมมุ่งอธิบายการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเดียวกันกับทฤษฎีวิวัฒนาการของ ชาร์ลส์ ดาร์วิน (Charles Darwin) ส่วนนักทฤษฎีสังคม ผู้ริเริ่มการนำทฤษฎีวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับสังคมคือ

เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) เขาได้นำแนวคิดและทฤษฎีมาอธิบายวิวัฒนาการของสังคมว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีลักษณะโครงสร้างที่ไม่ซับซ้อน (Homogeneous Structure) ไปสู่สังคมที่มีลักษณะโครงสร้างซับซ้อนและหลากหลาย (Heterogeneous Structure) (Turner, 2003, หน้า 69,72) แนวการอธิบายข้างต้นของ สเปนเซอร์ จึงเป็นการมองวิวัฒนาการของสังคมในแง่ของกระบวนการสร้างความซับซ้อน กล่าวคือ ในกระบวนการวิวัฒนาการเจริญเติบโตของสังคมนั้นจะแบ่งแยกโครงสร้าง หน้าที่ ความชำนาญเฉพาะด้านซึ่งถูกสานต่อโดยนักสังคมศาสตร์ในศตวรรษที่ 20 ที่เน้นการอธิบายการวิวัฒนาการทางสังคม แต่เน้นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่ ส่วนนักทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ในศตวรรษที่ 20 ที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางสังคมศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 และพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับการทำให้ทันสมัยและการพัฒนาจนเป็นทฤษฎีที่เป็นแนวทางให้กับนักรัฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์ นักสังคมวิทยา และนักมานุษยวิทยาในปัจจุบันนำไปพัฒนาต่อ คือ

สูกางค์ จันทรวาณิช (2551, หน้า 166 - 167) ได้กล่าวถึงแนวคิดของ พาร์สันส์ (Parsons) โดยอ้างถึงคำกล่าวของพาร์สันส์ ที่ได้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมไว้ว่า สังคมมี “ระบบ” และ “หน้าที่” หมายถึง กลุ่มกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อสนองตอบความต้องการของระบบ เช่น ระบบสังคมมีความต้องการให้ใครมีหน้าที่มาเลี้ยงเด็ก ผู้คนในสังคมก็จะสร้างกิจกรรมหนึ่ง

ขึ้นมาให้มี “หน้าที่” สังคมจึงสร้างโรงเรียนหรือสถานที่ดูแลเด็กขึ้น Parsons ขยายความว่า การที่จะเข้าใจระบบสังคมได้นั้น สามารถพิจารณาจากหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ ดังนี้

1. การปรับตัว (Adaptation) คือ การที่สังคมจัดให้มีการปรับตัวให้เข้ากับทุกสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมและความต้องการของระบบ หากสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไม่ตรงกับความต้องการของระบบก็ต้องมีการปรับตัว
2. การบรรลุเป้าหมาย (Goal Achievement) คือ สังคมต้องมีการกำหนดเป้าหมายและระบบต่าง ๆ ก็จะต้องทำหน้าที่เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และระบบต่าง ๆ จะต้องทำหน้าที่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลัก
3. การบูรณาการ (Integration) คือ หน้าที่ในการทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่สอดคล้องกันของระบบต่าง ๆ ซึ่งจะต้องดำเนินไปร่วมกัน เนื่องจากสังคมประกอบด้วยระบบย่อยที่มีความแตกต่างกัน และมีกลุ่มกิจกรรมเฉพาะของตนเองจึงจำเป็นต้องมีการดูแลให้เกิดการประสานสอดคล้องระหว่างระบบย่อยต่าง ๆ จึงต้องมีการบูรณาการเข้าหากัน
4. การรักษารูปแบบ (Pattern Maintenance) คือ การธำรงและฟื้นฟูแรงจูงใจของปัจเจกชนและแบบแผนของสังคมให้ขับเคลื่อนไปข้างหน้าด้วยกัน ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีความร่วมมือกัน ถ้ามีคนบางกลุ่มเกิดความรู้สึกท้อแท้หรือเห็นต่างจนไม่อาจขับเคลื่อนไปข้างหน้าร่วมกันได้เป็นหน้าที่ของระบบสังคมที่จะฟื้นฟูเขาเหล่านั้นให้กลับเข้ามาและยึดถือเป้าหมายร่วมกันใหม่ได้

ส่วน สเมลเซอร์ (Smelser) นั้น ได้พัฒนาทฤษฎีทางสังคม ดังปรากฏในหนังสือ *Economy and Society* ขึ้น ผลงานนี้เขาได้เขียนร่วมกับ Parsons ทั้งคู่เสนอการอธิบายสังคมว่าการเปลี่ยนแปลงสถาบันทางการเมืองจะมีผลกับสภาพการรักษาความเป็นระบบของสังคม และทุก ๆ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความไม่เสถียรภาพ (Instability) นั้นจะถูกฟื้นฟูกลับมาสู่สภาพเดิมอย่างสมดุล (A Restoration of Equilibrium) แต่การพัฒนาทฤษฎีทางสังคมของ Smelser ได้พัฒนาก้าวหน้าและต่างออกไปจาก Parsons ภายหลังจากที่เขาทำวิทยานิพนธ์ของเขามาศึกษาโรงงานอุตสาหกรรมผลิตผ้า ใน Lancashire คือ เสนอว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมเป็นผลมาจากความแตกต่างทางโครงสร้าง (Structural Differentiation) ภายในระบบสังคมมากกว่าการเปลี่ยนแปลงของระบบด้วยความไม่สมดุลหรือความไม่เสถียรภาพ (Smith, 1991, p. 14)

งานชิ้นดังกล่าวของ สเมลเซอร์ (Smelser, 1959) คือ *Social Change and Industrial Revolution : An Application of Theory to Lancashire Cotton Industry 1770 – 1840* โดยจุดประสงค์ที่สำคัญของงานชิ้นนี้คือ การนำแนวคิดและวิธีการศึกษาโครงสร้างหน้าที่มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ ซึ่งมีความน่าสนใจอยู่ที่การนำเสนอคำอธิบายแข่งกับ มาร์กซ์ (Marx)

และเอนเงิลส์ (Engels) เกี่ยวกับการพัฒนาระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมในยุคแรกเริ่ม และเป็นนัยรวมไปถึงการเกิดขึ้นของชนชั้นกลาง และชนชั้นแรงงาน เพียงแต่จุดเน้นในการอธิบายของ สเมลเซอร์ (Smelser) ที่แตกต่างจาก มาร์กซ์ และ เอนเงิลส์ อยู่ที่การเน้นย้ำความเชื่อมโยงระหว่าง อุตสาหกรรมฝ่ายกับเศรษฐกิจในครอบครัวของชนชั้นแรงงานมากกว่าประเด็นเรื่องชนชั้น (Class) เดนนิส สมิธ (Smith, 1991, p.14)

สเมลเซอร์ (Smelser) ได้อธิบายลำดับขั้นจากสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่จากตัวแบบความแตกต่างทางโครงสร้าง (Structural Differentiation) เขาได้บรรยายลักษณะของตัวแบบว่าเป็นตัวแบบทางนามธรรมที่เน้นอธิบายการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ เมื่อบทบาทหรือองค์การทางสังคม ดึกดำบรรพ์อยู่ภายใต้สภาพบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป บทบาททางสังคมและอาณาเขตนั้นจะแยกแยะความแตกต่าง (Differentiate) โดยการกำหนดขอบเขต (Definite) และกำหนดลักษณะหรือบทบาทอย่างเฉพาะเจาะจงให้ซับซ้อนมากขึ้น บทบาทหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกิดขึ้นใหม่ (a New Unit) นั้นจะถูกกำหนดแบ่งแยกเป็นขอบเขตที่ชัดเจน แต่ไม่ได้แยกออกจากกระบวนสังคม หน่วยทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่นั้นจะถูกรวมไว้ในระบบดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น ความแตกต่างและความซับซ้อนทางโครงสร้างการจัดสรรระบบการค้าปลีกและค้าส่ง (Smelser, 1959, p. 2)

สเมลเซอร์ (Smelser) ได้นำเสนอลำดับความซับซ้อนทางโครงสร้างซึ่งมีปัจจัยสาเหตุ 2 ประการ ได้แก่ 1) ความไม่พอใจกับการกำหนดเป้าหมายของระบบสังคม 2) ความไม่พอใจกับความคาดหวังของระบบสังคมในการอำนวยความสะดวกกับความไม่มีเสถียรภาพ ต่อมากลไกการควบคุมทางสังคมจะทำให้เกิดความแน่ใจว่า สิ่งที่รบกวนหรือความไม่มีเสถียรภาพนั้น จะถูกจัดการหรือควบคุมโดยอำนาจมาสู่การสร้าง “นวัตกรรม” (Innovation) ใหม่เพื่อจัดการลำดับขั้นความซับซ้อนของกระบวนการดังกล่าว Smelser ได้แบ่งแยกและขยายความอย่างเป็นลำดับ โดยแบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ความรู้สึกไม่พอใจกับระบบสังคม 2) การเกิดอาการเป็นปรปักษ์ 3) การปิดบังซ่อนเร้นความตึงเครียดพร้อมกับความพยายามในการหาข้อผูกมัดกลับมาคืนมา 4) ความอดทนต่อการทดลองโดยที่ไม่รับผิดชอบต่อการปฏิบัติและผลจากการปฏิบัติ 5) ความพยายามที่จะระบุแนวคิดใหม่ 6) การปฏิบัติการด้วยแนวคิดใหม่โดยการให้รางวัลแก่ผู้ที่ทำสำเร็จและลงโทษผู้ที่ล้มเหลว 7) การสร้างความเข้มแข็งให้แก่นวัตกรรมเพื่อเข้าร่วมกับระบบสังคมเดิมด้วยการจัดตั้งสถาบัน (Smith, 1991, p. 15)

จากที่กล่าวมาถึงสภาพบริบท แนวทางในการอธิบายทฤษฎีการทำให้ทันสมัยแล้ว ผู้ศึกษาค้นคว้าขอสรุปประมวลความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการทำให้ทันสมัย โดยแบ่งเป็น 3 แนวทางหลัก ๆ ที่นิยมนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าในปัจจุบัน ได้แก่ 1) แนวคิดและวิธี

การศึกษาลำดับขั้นของการทำให้ทันสมัย 2) การทำให้ทันสมัย กับ ความเสื่อมของสังคม และ
3) การเมืองของการทำให้ทันสมัย (The Politics of Modernization)

สำหรับ กระบวนการที่สังคมจะพัฒนาไปสู่สังคมสมัยใหม่นั้น อัลมอนด์ (Almond) และ
พาวเวล (Powell) ได้แบ่งลำดับขั้นของการพัฒนาออกเป็น 3 ลำดับ ได้แก่

1. ดั้งเดิม หมายถึง ระบบสังคมการเมืองที่โครงสร้างทางสังคมการเมืองขาดความ
ซับซ้อน และประชาชนเชื่อในโชคกลางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปราศจากตัวตน

2. จารัตประเพณี หมายถึง ระบบสังคมการเมืองที่เริ่มมีความแตกต่างในโครงสร้าง
หน้าที่และในบทบาทที่ชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้น ระบบสังคมการเมืองนี้จะมีผู้นำ เช่น
พระมหากษัตริย์ ขุนนาง

3. สมัยใหม่ หมายถึง ระบบสังคมการเมืองที่โครงสร้างพื้นฐานที่มีความซับซ้อนและ
แตกต่างกันมาก ต่างก็ทำงานตามความชำนาญเฉพาะอย่าง เช่น มีกลุ่มผลประโยชน์ มีพรรค
การเมือง มีกลุ่มทางสังคมที่หลากหลาย มีสื่อสารมวลชนเกิดขึ้นมากมาย

กล่าวได้ว่า แนวคิดของอัลมอนด์ (Almond) และ พาวเวล (Powell) ได้ให้ความสำคัญ
กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมและการเมือง จากเรียบง่ายไปสู่โครงสร้างที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น
การอธิบายการทำให้สมัยใหม่ มีความพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่ทุกสังคมจะต้อง
เปลี่ยนแปลงไปตามขั้นตอน ซึ่งการอธิบายในลักษณะนี้ ยังพบว่า มีนักทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ร่วม
สมัยนำไปพัฒนาต่อ เช่น รอสทอว์ (Rostow) กล่าวคือ เขา ได้เสนอคำอธิบายว่า การพัฒนาของ
ทุกสังคมจะมีลำดับขั้น แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นสังคมแบบดั้งเดิม 2) ขั้นสภาพที่เหมาะสม
สำหรับทะยานขึ้น 3) ขั้นทะยานขึ้น 4) ขั้นผลักดันไปสู่การเติบโตอย่างเต็มที่ และ 5) ขั้นที่
มวลชนมีความอุดมสมบูรณ์ในการบริโภคอย่างมาก (Chilcote, 1994, p. 223) สิทธิพันธ์ พุทธหนู
(2540, หน้า 93 – 95) ได้พยายามทำความเข้าใจแนวคิดต่าง ๆ และชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่ทำให้เกิด
การทำให้ทันสมัยในสังคมได้ อาจเกิดจากปัจจัยดังนี้ คือ 1) การทำให้ทันสมัยเกิดขึ้นจากความเป็น
ตะวันตก (Westernization) แล้วจึงค่อย ๆ ขยายออกมาจนเป็นปรากฏการณ์ที่ยอมรับกันทั่วโลก
ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายในทวีปอื่น ๆ จึงมีความพยายามและมุ่งหวังที่จะสร้างความทันสมัยให้
เกิดขึ้นแก่สังคมตนเองบ้าง ทั้งนี้โดยยึดรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาตามแบบประเทศ
ตะวันตกเป็นหลัก 2) การทำให้ทันสมัยเกิดขึ้นจากความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม
(Industrialization) กล่าวคือ สังคมดั้งเดิมที่ขาดเทคโนโลยี ภายหลังจากการได้รับความเจริญ
ก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม สังคมจึงมีเครื่องมือใหม่ ๆ ในการผลิตแทนแรงงานคน 3) การทำให้
ทันสมัยเกิดขึ้นจากการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) กล่าวคือ การเกิดระบบ

เศรษฐกิจพาณิชย์นิยมที่มุ่งเน้นการผลิตเพื่อเข้าสู่ตลาดแทนการผลิตเพื่อยังชีพ การผลิตของระบบเศรษฐกิจแบบนี้เป็นการผลิตที่เพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัวของประชากรให้เพิ่มมากขึ้น และเพิ่มความกินดีอยู่ดีของประชากรให้มากขึ้นด้วย

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัยดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ศึกษาค้นคว้าขอเชื่อมโยงเข้าสู่แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการกลายเป็นเมือง (urbanization) ซึ่งเป็นแนวคิดและทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัยอย่างยากที่จะแยกออก โดยเฉพาะในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาค้นคว้าให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์วัฒนธรรมทางเพศของผู้ชายไทยในสังคมเมือง จังหวัดชลบุรี โดยมีแนวความคิดว่าการพัฒนาและการทำให้ทันสมัย ตลอดจนความเป็นเมือง มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางเพศที่เป็นอยู่ในสังคม กล่าวคือ การพัฒนาของประเทศไทยที่มีลักษณะมุ่งเน้นสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยการใช้ระบบอุตสาหกรรมผสมผสานกับระบบตลาดเสรี ส่งผลให้เกิดการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนา แพร่ออกไปยังส่วนต่างๆ ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ มิใช่เฉพาะในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น

สำหรับกระบวนการกลายเป็นเมือง แม้จะมีหลากหลายตามแนวคิดและวิธีการศึกษา ซึ่งมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน แต่ในส่วนของคำอธิบายหรือนิยามของ “ความเป็นเมือง” นั้น มักพบจุดร่วมที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ “เมือง” นั้นจะต้องเป็นที่ ๆ มีการตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรขนาดใหญ่ของมนุษย์ ประกอบด้วยสิ่งปลูกสร้างถาวร ได้แก่ อาคาร บ้านเรือน และมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค เช่น ประปา ไฟฟ้า และถนน รวมทั้งเมืองต้องเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของคนจำนวนมาก มีความหนาแน่นของประชากรอยู่ในระดับสูง ต่างเพศ ต่างวัย และต่างสถานภาพ อาชีพของประชาชนที่อยู่อาศัยจะไม่ใช่อาชีพเกษตรกรรม (บุญนาค ตีวกุล, 2545, หน้า 9 – 11 ; เชิดชาย เหล่าหล้า, 2520, หน้า 21 – 22)

หากพิจารณา แนวคิดและวิธีการศึกษากระบวนการเกิดเป็นเมืองซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างความทันสมัย อาจมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน พอจะกล่าวได้ดังนี้

1. การพัฒนาเมืองตามแบบจำลองของ รอสทอว์ (Rostow) แนวคิดนี้ เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศ สามารถจำลองมาใช้ในการพัฒนาความเป็นเมืองตามลำดับ เขาได้แบ่งขั้นตอน การพัฒนาออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ สังคมโบราณ สังคมเตรียมการเพื่อทะยานขึ้น สังคมทะยานขึ้น สังคมเจริญเติบโต และสังคมอุดมโภค
2. ทฤษฎีระบบและกระบวนการ แนวคิดและวิธีการศึกษานี้ เสนอว่า การเกิดเป็นเมืองมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของคน พฤติกรรมของคน และวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กันเป็นระบบ

ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และกระบวนการทางจิตวิทยาที่หล่อหลอมเข้าเป็นค่านิยมในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่เกิดกระบวนการเป็นเมือง (กฤษ เพิ่มทันจิตต์, 2536, หน้า 13, 72 – 77)

3. สมมุติฐานเกี่ยวกับระบบเมืองของโลก (World City Hypothesis) แนวคิดและวิธีการศึกษานี้เสนอว่า ระบบเศรษฐกิจของโลกที่ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำให้ระดับสากล มีผลต่อความสัมพันธ์กับกระบวนการเกิดเป็นเมือง โดยเฉพาะการเคลื่อนย้ายตัวของอุตสาหกรรมของทุนนิยมโลก กล่าวคือ เมืองต่าง ๆ ในโลกมีความสัมพันธ์แบบ Core – Periphery Relation โดยศูนย์กลางใหญ่แบ่งออกเป็น 3 ศูนย์ ในเอเชีย คือ โตเกียว ตะวันตก คือ ลอนดอน และปารีส ดังนั้น การขยายตัวของเมืองต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องกับพลังภายนอกจากระบบเมืองโลก (อนุสรณ์ ลิ้มมณี, 2550, หน้า 194 – 210)

นอกจากนี้ กระบวนการของการเกิดขึ้นเป็นเมืองและการขยายตัวของเมืองนั้นก็ยังมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปอีกในแต่ละบริบท กล่าวคือ เมืองจะมีลักษณะเฉพาะตัวขึ้นอยู่กับการก่อกำเนิดและวิวัฒนาการ โดยอาศัยปัจจัยชี้้นำในการตั้งถิ่นฐาน คือ ปัจจัยด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ และปัจจัยด้านเศรษฐกิจ รูปแบบของเมืองที่ก่อกำเนิดขึ้นสามารถจำแนกได้เป็น เมืองทางประวัติศาสตร์ เมืองในกำแพง เมืองหน้าด่าน เมืองแม่ เมืองบริวาร และเมืองอุตสาหกรรม โดยทั่วไปแล้วพื้นที่หลักของเมืองจะมีความคล้ายคลึงกัน ประกอบไปด้วยพื้นที่ศูนย์กลางของเมือง (Town Center) พื้นที่สัญลักษณ์เมือง (Landmark) แกนหลักของเมือง (Town Axis) และประตูเมือง (Town Gate)

ความเป็นเมืองมีมิติที่เกี่ยวข้องกับจำนวนประชากร ความหนาแน่นของประชากร รวมทั้งการเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมทั้งหลาย ซึ่งหมายถึงสภาวะที่มีประชากรจำนวนมากมารวมกันโดยมีลักษณะหลายประการที่แตกต่างไปจากชุมชนที่ไม่ใช่เมือง นอกจากนี้ยังมีลักษณะของการแบ่งงานกันทำเฉพาะด้าน เช่น พ่อค้า ข้าราชการ นักบวช ผู้บริหาร เป็นต้น อีกทั้งเมืองยังเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการเมือง ที่มีการใช้สัญลักษณ์บางอย่างในการบันทึกและถ่ายทอดข่าวสารและมาตรฐานการวัดเวลาและพื้นที่ที่ชัดเจน การขยายตัวของความเป็นเมืองจะมีลำดับเริ่มจากชุมชน (Community) เมืองเล็ก (Town) นคร (City) มหานคร (Metropolis)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดในการพัฒนาโดยเน้นความทันสมัยการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในประเทศไทยนั้น มีส่วนก่อให้เกิดความเป็นเมืองและปัญหาต่าง ๆ ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งซึ่งเป็นผลพวงมาจากการพัฒนาโดยเน้นเมืองเป็นหลักนั้น คือ อุตสาหกรรมในประเทศไทยยังกระจุกตัวอยู่ในเมืองหลวงและเมืองใหญ่เพียงไม่กี่แห่งส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายอพยพแรงงานจากภาคเกษตรกรรมในชนบทที่ล่มสลายมาสู่เมือง การหลั่งไหลของประชากรจากภาค

ชนบทสู่เมืองนี้ทำให้เกิดปัญหาคนล้นงานในภาคอุตสาหกรรมเมือง และการขาดอำนาจต่อรองเพื่อประโยชน์ของตนเองในกลุ่มของแรงงานรับจ้าง และหากพิจารณา ปัญหาคนล้นงานและค่าจ้างแรงงานต่ำนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ธุรกิจทางเพศกลายเป็นทางเลือกหนึ่งของแรงงานหญิงจำนวนมากที่ไม่สามารถเข้าไปอยู่ในภาคการผลิตต่าง ๆ ที่ได้รับค่าตอบแทนเพียงพอกับความจำเป็นในการครองชีพ (ธีรนาถ กาญจนอักษร, 2542, หน้า 40 – 41) ประกอบกับการเติบโตของธุรกิจบันเทิงเรีงรมย์ การค้าประเวณีตามเมืองใหญ่ ๆ และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ผู้หญิงส่วนหนึ่งจึงถูกผลักดันและดึงดูดเข้าสู่ตลาดการค้าประเวณีได้ง่าย ภายใต้อุดมการณ์บริโภคนิยมและความทันสมัย ซึ่งมองเรื่องเพศอย่างผนวกรวมกับการบริโภค จนก่อให้เกิดกระบวนการทำให้ร่างกายผู้หญิงเป็นสินค้า และการผลิตสินค้าเพื่อร่างกายผู้หญิง (ยศ สันตสมบัติ, 2535, หน้า 6)

ในประเด็นนี้ ยศ สันตสมบัติ (2548, หน้า 22 – 25) ได้วิเคราะห์และชี้ให้เห็นว่า การทำความเข้าใจเพศวิถีและการเพิ่มขึ้นของเพศพาณิชย์ในสังคมไทย จำเป็นต้องให้ความสนใจกับผลกระทบของระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมที่มีต่อการนิยามความหมายว่าด้วยเพศและร่างกายของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นสินค้า กล่าวคือ ระบบทุนนิยมมีแนวโน้มที่จะเข้าไปแทรกแซงครอบงำพื้นที่ของชีวิตทางสังคมมากขึ้น โดยผ่านการทำให้ร่างกายเป็นสินค้าและการผลิตสินค้าเพื่อร่างกาย ซึ่งสามารถซื้อขายกันได้ตามท้องตลาด ในที่นี้มีใจเฉพาะการค้าประเวณีที่เคยมีมาแต่โบราณเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงสินค้าทางเพศในรูปแบบของความผัน การปลดปล่อยความต้องการทางเพศผ่านสินค้าต่าง ๆ เช่น หนังสือโป๊และภาพโป๊ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่ากระบวนการกลายเป็นสินค้าของความพึงพอใจทางเพศ นั่นคือ การทำให้ความพึงพอใจทางเพศถูกนำมาเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับการสร้างเสน่ห์ดึงดูดใจเพศตรงข้ามด้วยการบริโภคสินค้าต่าง ๆ ข้าวของเครื่องใช้และบริการที่มีการซื้อขายกันเพื่อสร้างความพึงพอใจทางเพศ เพิ่มปริมาณและความหลากหลายขึ้นอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่เครื่องช่วยทางเพศ ไปจนถึงยากระตุ้นแบบต่าง ๆ ตลอดจนบริการเพื่อนเที่ยว หากดู การสำเร็จความใคร่ทางโทรศัพท์ เสื้อผ้าที่กระตุ้นอารมณ์เพศ การสลัpcodes การร่วมเพศเป็นกลุ่ม และการท่องเที่ยวเพื่อการมีเพศสัมพันธ์ เป็นต้น โดยเฉพาะในชุมชนเมืองใหญ่ ๆ ที่ถูกแทนที่ด้วยแนวคิดบริโภคนิยม การแสวงหาความสุขความพึงพอใจทางร่างกาย กลายเป็นจุดเน้นใหม่ สินค้าทุกชนิดจะต้องถูกนำมาเชื่อมโยงกับร่างกาย เพศสัมพันธ์และการกระตุ้นเร้าทางเพศ เสน่ห์ ความน่าหลงใหล ของใช้เกือบทุกชนิด ตั้งแต่สบู่ ยาทารักแร้ น้ำหอม เสริมกลิ่นกาย เสื้อผ้า บุหรี่ เครื่องใช้ไฟฟ้า ไปจนถึงรถยนต์ ถูกนำเสนอด้วยสื่อโฆษณาที่เน้นให้รู้สึกว่ามีเสน่ห์ดึงดูดใจเพศตรงข้าม เรือนร่างเปลือยเปล่าของมนุษย์ โดยเฉพาะผู้หญิง ถูกกระทำ

ให้กลายเป็นสินค้าอย่างแพร่หลายและกว้างขวาง

ในขณะที่เศรษฐกิจพัฒนาไป โดยมีกรอบนโยบายที่มาจากกระแสดความคิดเรื่องการทำให้ทันสมัย การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เงินเข้ามามีบทบาทเหนือชีวิตของผู้คนในสังคมเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เห็นได้จากความสามารถในการจ่ายหรือการครอบครองทรัพย์สิน ถูกนิยามว่าเป็นเครื่องชี้วัดมาตรฐานความเป็นอยู่หรือคุณภาพชีวิตที่ดี และเนื่องจากระบบตลาดที่เข้ามาแทนที่การผลิตเพื่อการยังชีพ การดำรงชีวิตจึงต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการจ่าย ซึ่งใช้เงินเป็นปัจจัยหลัก เมื่อเกิดค่านิยมเช่นนี้ ลัทธิบริโภคนิยมและวัตถุนิยม จึงเข้ามาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย เงินมีอำนาจทำให้มนุษย์ซื้อได้ทุกอย่าง ในขณะที่เดียวกันอำนาจเงินทำให้มนุษย์ขายทุกอย่างได้เช่นกัน อาจกล่าวได้ว่า ทศนคติเช่นนี้ได้มีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวของธุรกิจทางเพศและการค้าผู้หญิง ทั้งในแบบที่สมัครใจเองและถูกบังคับหรือล่อลวงมาก็ตาม (ธีรนาถ กาญจนอักษร, 2542, หน้า 52 – 55) อาจกล่าวได้ว่า ในสังคมทุนนิยม เรื่องเพศถูกนำมาใช้ปลุกฝังให้ผู้บริโภคมองเห็นคุณค่าและความจำเป็นที่ไม่มีตัวตนของสินค้า บริโภคนิยมเป็นอุดมการณ์ที่ยั่วยุให้เกิดการบริโภคอย่างไม่มีความยับยั้งชั่งใจ ครอบงำให้มนุษย์บริโภคสินค้ามากที่สุด เร็วที่สุด และบริโภคใหม่อีก อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น เมื่อเรื่องเพศถูกทำให้กลายมาเป็นสินค้า สินค้าทางเพศจึงเป็นน้ำยาอย่างหนึ่งที่ช่วยหล่อลื่นระบบเศรษฐกิจบริโภคนิยมได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ในประเทศโลกที่สาม หรือประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาแล้วก็ตาม อุดมการณ์บริโภคนิยมที่ไหลบ่ามาจากตะวันตก ยังสามารถครอบงำกลไกของรัฐได้ด้วย ทั้งนี้โดยอาศัยความร่วมมือของชนชั้นนำและทุน ดังนั้นทิศทางการพัฒนาประเทศและการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จึงกลายเป็นเครื่องมือรองรับอุดมการณ์บริโภคนิยมซึ่งบรรษัทข้ามชาติและชนชั้นนำเป็นผู้ได้ประโยชน์อย่างสมบูรณ์ การเลือกนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งออกบนพื้นฐานของการกดราคาค่าจ้างแรงงานและการใช้แรงงานเด็ก การหลงขึ้นชมผลิตภัณฑ์มวลรวมและรายได้ประชาชาติ การส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวซึ่งมีการค้าประเวณีอยู่เบื้องหลัง การส่งเสริมการขยายตัวของเมืองหากแต่ทิ้งให้ชนบทล่มสลาย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปรากฏการณ์ของการตกอยู่ในกระแสหลักของอุดมการณ์บริโภคนิยม วัตถุนิยม และการทำให้ทันสมัยทั้งสิ้น (ยศ สันตสมบัติ, 2535, หน้า 9 – 10) ที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะประเทศไทยดำเนินนโยบายที่นำตัวเองก้าวเข้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจโลก นับตั้งแต่ต้นทศตวรรษ 2500 เป็นต้นมา กอปรกับในช่วงหนึ่ง ประเทศสหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทสำคัญในดินแดนแถบนี้เพื่อหยุดยั้งการกลืนประเทศของลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยส่งกำลังทหารเข้ามาประจำการในดินแดนแถบนี้จำนวนมาก ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นการบุกรุกของลัทธิจักรวรรดินิยมยุคใหม่ ทั้งในมิติ

วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ สำหรับในประเทศไทย ภายหลังการเข้ามาของสหรัฐอเมริกา การเติบโตของอุตสาหกรรมทางเพศก็แพร่หลายขึ้น (กำจร หลุยยะพงศ์, 2547, หน้า 242)

กล่าวโดยสรุป ความเป็นเมืองและสภาพของเมืองนั้น ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของผู้คนหรือประชากรในบริบทต่าง ๆ เช่น พฤติกรรม วัฒนธรรม ค่านิยม และการรวมกลุ่มทางการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งต้องประสานสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบภายใต้เขตพื้นที่หนึ่ง ๆ ส่วนใหญ่เมืองที่ก่อกำเนิดขึ้นนั้น มักประกอบไปด้วยศูนย์กลางที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ศูนย์กลางทางการเมือง ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ศูนย์กลางทางศาสนา ศูนย์กลางแห่งการพักผ่อนหย่อนใจ ศูนย์กลางแห่งที่พักอาศัย และศูนย์กลางแห่งสัญลักษณ์ เป็นต้น หากพิจารณาโดยเชื่อมโยงกับบริบทความเป็นเมืองของจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีกระบวนการเกิดขึ้นเป็นเมืองและมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมา โดยผ่านยุคสมัยแห่งการก่อสร้างตัวตั้งแต่มุขก่อนประวัติศาสตร์มาจนถึงปัจจุบันที่มีอาณาเขตพื้นที่ การบริหาร การปกครอง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลายภายใต้เทคโนโลยีและความทันสมัย

เมื่อกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีการทำให้ทันสมัยและกระบวนการกลายเป็นเมืองมาพอสมควรแล้ว ผู้ศึกษาค้นคว้าขอกล่าวเพิ่มเติมเฉพาะในส่วนของความเป็นเมือง จังหวัดชลบุรี เพื่อความเข้าใจในบริบทพื้นที่ศึกษาโดยสังเขปด้วย ดังนี้

จังหวัดชลบุรีได้เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองประเทศครั้งใหญ่จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 ได้ยกเลิกเขตการปกครองแบบ “เมือง” ทั่วราชอาณาจักร แล้วตั้งขึ้นเป็น “จังหวัด” แทน โดยมีข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชา เมืองชลบุรีจึงกลายเป็นจังหวัดชลบุรี และเปลี่ยนข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ภายหลังจากการเกิดขึ้นของจังหวัดชลบุรี พ.ศ. 2476 กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงของสังคม “เมือง” ในลักษณะสมัยใหม่ที่มีรูปแบบเดียวกับกรุงเทพมหานครนั้น การเติบโตเป็นเมืองชลบุรีได้รับการพัฒนาจากโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการเป็นเมืองที่พึ่งพาแต่ภาคการเกษตรไปเป็นเมืองที่พึ่งพาภาคพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรมเป็นหลัก เขตเมือง เทศบาลและชุมชนที่อยู่รอบ ๆ ได้กลายเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมต่าง ๆ ในด้านการคมนาคมขนส่ง พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม ศูนย์ราชการของจังหวัด และสถาบันการศึกษา การพัฒนาหรือการมีความเจริญนอกจากจะทำให้ตัวเมืองชลบุรีเปลี่ยนแปลงไปแล้ว เขตชนบทหรืออำเภอรอบนอกของตัวเมืองชลบุรี ยังถูกผนวกให้เข้ามาพึ่งพาตัวเมืองทั้งในด้านการค้าขาย

ตลอดจนด้านการบริการต่าง ๆ ทั้งในด้านการศึกษาและการสาธารณสุขอีกด้วย (ข้อมูลจังหวัด ชลบุรี, 2552)

เพื่อให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาค้นคว้าขอกล่าวถึงพื้นที่สังคมเมือง จังหวัดชลบุรีที่ใช้เฉพาะในการศึกษาค้นคว้านี้ ดังนี้ คือ เมืองพัทยา เทศบาลเมืองแสนสุขหรือบางแสน และเทศบาลเมืองชลบุรี ทั้งนี้เพราะพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตเมืองที่มีประกาศรับรองอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานภาครัฐ ที่มีการพิจารณาตามหลักเกณฑ์และข้อกำหนดต่าง ๆ แล้ว อีกทั้งในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า เมืองทั้งสามนี้มีลักษณะที่แสดงให้เห็นว่ากระแสดวงความคิดเรื่องการทำให้ทันสมัยและความเจริญเติบโตของธุรกิจบันเทิงเริ่มสามารถเข้าไปมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในเขตพื้นที่นั้น ๆ ได้ ดังจะกล่าวถึงโดยสังเขป ต่อไปนี้

1. เทศบาลเมืองชลบุรี เป็นเทศบาลขนาดใหญ่ จัดตั้งขึ้นโดยยกฐานะจากสุขาภิบาลเมืองชลบุรี เป็นเทศบาลเมืองชลบุรี เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2478 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 หน้าที่ 1651 มีพื้นที่ 0.56 ตารางกิโลเมตร ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงขยายเขตเทศบาล ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2480 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 45 หน้า 1760 มีพื้นที่เพิ่มจากเดิมอีก 4.01 ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันมีพื้นที่รวม 4.57 ตารางกิโลเมตร โดยในจำนวนนี้เป็นพื้นที่บนบกประมาณ 3.5 ตารางกิโลเมตร ที่เหลืออีกประมาณ 1.07 ตารางกิโลเมตรเป็นพื้นน้ำ โดยมีเขตการปกครองครอบคลุมพื้นที่ใน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านไชย ตำบลบางปลาสร้อย และตำบลมะขามหย่ง มีอาณาเขตติดต่อใกล้เคียงดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับเทศบาลตำบลบางทราย ทิศใต้และทิศตะวันออกติดต่อกับเทศบาลเมืองบ้านสวน และทิศตะวันตกติดต่อกับทะเลด้านทิศตะวันออกของอ่าวไทย สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบชายฝั่งทะเล ชายหาดมีลักษณะเว้าแหว่งและลุ่มต่ำ ไม่มีหาดทราย ตลอดแนวมีความยาวประมาณ 1 กิโลเมตร น้ำทะเลท่วมถึง มีป่าชายเลนบ้างเล็กน้อย (ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลเมืองชลบุรี, 2556)

2. เทศบาลเมืองแสนสุขหรือบางแสน ได้รับยกฐานะจากสุขาภิบาลแสนสุข ขึ้นเป็นเทศบาลตำบลแสนสุข เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2531 พร้อมกันนี้ได้ขยาย พื้นที่ความรับผิดชอบจาก 12.5 ตารางกิโลเมตร เป็น 20.268 ตารางกิโลเมตร ในปีพ.ศ. 2536 เทศบาลฯ จึงได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยราชการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก จนสามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และได้รับการยกระดับขึ้นเป็นเทศบาลเมืองแสนสุข เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2544 เทศบาลเมืองแสนสุข ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี โดยมีเขตการปกครองครอบคลุมพื้นที่ 3 ตำบล คือ ตำบลแสนสุข ตำบลเหมือง และตำบลห้วยกะปิ รวมพื้นที่ทั้งสิ้น 20.268 ตารางกิโลเมตร 12,668 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อใกล้เคียงดังนี้ ทิศตะวันออก ตำบลเหมืองติดต่อกับอำเภอเมืองชลบุรี

ทิศตะวันตกจรดอ่าวไทย ทิศเหนือ ตำบลห้วยกะปิติดต่อกับอ่าวไทย ตำบลบ้านปึก และอำเภอเมืองชลบุรี ทิศใต้ ตำบลเหมืองติดต่อกับตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา และอำเภอเมืองชลบุรี ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบริเวณชายฝั่งทะเลตั้งแต่ปากคลองบางโพรงจนถึงหาดบางแสน ล่าง และสองข้างเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3 (ถนนสุขุมวิท) บริเวณตลาด หนองมนและทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3137 ซึ่งแยกจากทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3 เข้าสู่ชายหาดบางแสน สภาพพื้นที่ของเทศบาลมีลักษณะคล้ายรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวในแนวทิศเหนือ - ใต้ โดยพื้นที่ทางด้านตะวันตกถูกขนาบด้วยอ่าวไทย จึงทำให้แนวถนนสายสำคัญส่วนใหญ่วางแนวในทางทิศเหนือ - ใต้ เทศบาลเมืองแสนสุข เป็นท้องถิ่นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งด้านการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมภายในครอบครัว การศึกษาวิจัย และที่อยู่อาศัยในจังหวัดชลบุรี (เทศบาลเมืองแสนสุข, 2556)

3. เมืองพัทยา เป็นเขตปกครองพิเศษที่ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ.2521 ต่อมาได้ปรับปรุงกฎหมาย และยกเลิก พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2521 ตาม พ.ร.บ. ระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ.2542 ที่ได้กำหนดรูปแบบแตกต่างไปจากเดิม โดยให้มีการเลือกตั้งนายกเมืองพัทยาโดยตรงจากประชาชน เพื่อบริหารเมืองพัทยาซึ่งมีวาระกำหนดคราวละ 4 ปี โครงสร้างการบริหารเมืองพัทยাপะกอบด้วยสภาเมืองพัทยา และนายกเมืองพัทยา เมืองพัทยา ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออก บริเวณเส้นรุ้งที่ 13° เหนือ และเส้นแวงที่ 101° ตะวันออก อยู่ในท้องที่อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 150 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 209 ตารางกิโลเมตร หรือราว 130,000 ไร่ ประกอบด้วยพื้นที่ 4 ตำบล คือ ตำบลนาเกลือ ตำบลหนองปรือ ตำบลห้วยใหญ่ และตำบลหนองปลาไหล มีชายหาดความยาวประมาณ 15 กิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือเริ่มจากแนวคลองกระทิงลาย ทิศตะวันออกขนานกับถนนสุขุมวิท (ห่างจากถนนสุขุมวิทไปทางทิศตะวันออกประมาณ 900 เมตร) ทิศตะวันตกขนานกับแนวชายฝั่งทะเล ส่วนทิศใต้ จรดพื้นที่ตำบลห้วยใหญ่ ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่เนิน มีที่ราบน้อย ที่ราบสำคัญจะเป็นที่ตั้งของแหล่งการค้า หรือย่านพาณิชยกรรม และบริเวณย่านที่พักอาศัยจะอยู่ถัดจากหาดพัทยาขึ้นไปทางตอนบน โดยที่ราบจะถูกล้อมรอบเนินเขาเตี้ย ๆ นับตั้งแต่ทิศเหนือลงมาเป็นเนินเขา แนวเขานี้แตกตัวออกไปต่อเนื่องกับเขา พัทยาทางด้านทิศตะวันตก ซึ่งติดกับชายฝั่งทะเล ทำให้เกิดที่ราบระหว่างเขากับชายฝั่งทะเลอีก 2 แห่ง อยู่ทางตอนบนและตอนล่าง โดยที่ราบตอนบนส่วนใหญ่เป็นพื้นที่บริเวณนาเกลือ ซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางของชุมชนแถบนี้ เมืองพัทยานอกจากมีความเจริญในด้านวัตถุแล้ว อัตราการถ่ายเทของประชากรในเมืองพัทยายู่ในระดับสูง ไม่แน่นอนเหมือนกับท้องถิ่นทั่วไป

เมืองพัทธยาเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ และเป็นเมืองที่ได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของภาคตะวันออกกิจกรรมทางเศรษฐกิจส่วนใหญ่จึงเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและบริการ โดยประชากรส่วนใหญ่ร้อยละ 87 ประกอบอาชีพด้านการค้าและการบริการ ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 270,000 บาท/คน/ปี (เกี่ยวกับพัทธยา, 2556)

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University